

A-1202

I N S T Y T U T T U R Y S T Y K I

CPBP 08.18.
GRUPA NR V

K. Łopaciński

SPOŁECZNE FUNKCJE TURYSTYKI I WYPOCZYNKU MŁODZIEŻY

SYNTEZA

CPBP 08.18 "Świadomość polityczna
młodzieży i jej uwarunkowania

W A R S Z A W A , L I S T O P A D 1 9 9 0

I N S T Y T U T T U R Y S T Y K I

C P B P 0 8 . 1 8 .

GRUPA NR V

S P O Ł E C Z N E F U N K C J E T U R Y S T Y K I I W Y P O C Z Y N K U M Ł O D Z I E Ż Y
S Y N T E Z A

CPBP 08.18 "Świadomość polityczna
młodzieży i jej uwarunkowania"

W A R S Z A W A , L I S T O P A D 1 9 9 0

S P I S T R E S C I

1. Wstęp, Krzysztof Łopaciński	1
2. Temat V.1. Kultura fizyczna a aktywność społeczna młodzieży, Marian Balcerek, Zdzisław Chromiński	6
3. Temat V.1. Funkcje turystyki w kształtowaniu aktywności społecznej młodzieży	18
4. Wykaz zrealizowanych raportów	45

BIBLIOTEKA IT
Instytut Kultury
Nauki i Techniki

A-1202

Podstawowym celem badań prowadzonych w latach 1987-90 było dokonanie możliwie pełnej analizy uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej i turystyce i na tej podstawie określenie funkcji kultury fizycznej i turystyki w kształtowaniu aktywności społecznej młodzieży. Celem praktycznym zaś, było sformułowanie wniosków dla polityki społecznej i określenie preferowanych form turystyki i wypoczynku młodzieży.

Zgodnie z koncepcją przedstawioną w 1987 roku badania były realizowane przez dwa odrębne zespoły badawcze realizujące dwa podstawowe tematy:

Temat V.1. Kultura fizyczna a aktywność społeczna młodzieży realizowany pod kierunkiem doc.dr hab. Zdzisława Chromińskiego,

Temat V.2. Funkcje turystyki w kształtowaniu aktywności społecznej młodzieży realizowany pod kierunkiem dr Krzysztofa Łopacińskiego.

Kluczowym zagadnieniem dla obu tematów były zachowania młodzieży w czasie wolnym oraz szeroko rozumiana aktywność młodzieży. Teoretycznym aspektem zachowań i aktywności młodzieży poświęcono wiele miejsca w opracowaniach początkowych, a także w raporcie końcowym dotyczącym tematu V.1. Większość czasu w prawie czteroletnim okresie badań zajęła analiza aktywności młodzieży w sferze kultury fizycznej i turystyki. Podstawę dla analiz aktywności stanowiły badania terenowe (ankiety, wywiady i sondaże). Zgromadzony w trakcie badań materiał faktograficzny, poza omawianymi tu badaniami, będzie mógł być wykorzystany również po kilku latach do porównań aktywności młodzieży w latach osiemdziesiątych i

dziewięćdziesiątych. W obu tematach można również znaleźć szereg odwołań do badań wcześniejszych o zbliżonej problematyce.

Kultura fizyczna i turystyka są niejako automatycznie kojarzone z zachowaniami aktywnymi i często łączone ze sobą. Jednak zarówno tradycja i literatura naukowa, jak i zróżnicowanie form, a szczególnie przejawów aktywności w obu dziedzinach narzuciły wspomniany wyżej podział na dwa odrębne tematy. Przejdźmy obecnie do omówienia pierwszego z nich.

Temat V.1. KULTURA FIZYCZNA A AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA MŁODZIEŻY

Z. Krawczyk kulturę fizyczną definiuje jako względnie zintegrowany i utrwalony system zachowań w dziedzinie dbałości o rozwój fizyczny, zdrowie człowieka i sprawność ruchową, przebiegających zgodnie z przyjętym przez określoną zbiorowość wzorów, jak również rezultatów tych zachowań. Wiąże się ona zatem integralnie ze zjawiskami wychowania, higieny osobistej i społecznej, pracy i wypoczynku oraz dążeniami do poprawy materialnych i psychicznych warunków ludzkiego bytowania. Funkcje kultury fizycznej określa się następująco: profilaktyczno-zdrowotna, usprawniająca, kształtująca, wychowawcza, uspołeczniająca i socjalizacyjna.

Zgodnie z definicją A. Wohla, przez wychowanie fizyczne należy rozumieć wychowanie oparte o zespół ćwiczeń i zabiegów fizyczno-higienicznych ujętych w określony system i stosowanych w procesie wychowawczym. Celem wychowania fizycznego jest z jednej strony wzbogacenie i rozszerzenie zakresu oddziaływania wychowawczego na młodzież za pomocą ćwiczeń fizycznych i zabiegów fizyczno-higienicznych oraz z drugiej strony, fizyczne ukształtowanie młodzieży, to jest ukształtowanie jej postawy fizycznej, przyswojenie

jej określonych nawyków higieniczno-fizycznych oraz usprawnienie jej aparatu ruchowego. Przy tym przyjętym uprzednio podziale główne cele i zadania wychowania fizycznego w odniesieniu do młodzieży szkolnej formułuje się następująco:

- zdobycie zasobu wiedzy i umiejętności umożliwiających samostereowanie i samoocenę rozwoju fizycznego i psychomotorycznego,
- zdobycie określonego zasobu wiedzy i umiejętności umożliwiających organizację aktywnego wypoczynku - indywidualnie, w grupie rówieśniczej i w rodzinie,
- opanowanie podstawowych umiejętności, a także zasad i przepisów w zakresie dyscyplin sportowych objętych programem,
- przyswojenie i stosowanie zasad współżycia w grupie, zasad walki sportowej oraz założeń kultury odbioru widowiska sportowego,
- zdobycie podstawowego zasobu wiedzy z zakresu kultury fizycznej.

Rekreację fizyczną T. Wolańska definiuje następująco: "Przez rekreację fizyczną rozumiemy te wszystkie zajęcia o treści ruchowo-sportowej, lub turystycznej, którym człowiek oddaje się z własnych chęci w czasie wolnym od obowiązków, dla wypoczynku, rozrywki i dla rozwoju własnej osobowości, bez nastawienia się na osiągnięcie maksymalnych wyników sportowych". Celem i zadaniem rekreacji fizycznej jest:

- zaspokajanie potrzeb ruchowych młodzieży poprzez organizowanie pozalekcyjnych i pozaszkolnych form zajęć sportowo-rekreacyjnych,
- likwidowanie deficytu ruchowego spowodowanego nadmiarem komfortu technicznego,
- ustawiczna odnowa sił biologicznych i energii psychicznej, likwidowanie zmęczenia i znużenia po zajęciach szkolnych poprzez ak-

tywny wypoczynek,

- kształtowanie tendencji do samokontroli, wytrwałości w pracy nad sobą, odporności na wysiłek oraz odpowiedzialności za własny poziom sprawności fizycznej.

Definicja "turystyki" przedstawiana jest następująco: "Turystyka - forma czynnego wypoczynku realizowana przez odbywanie wycieczek pieszych, kajakowych, kolarskich, narciarskich, motocyklowych, samochodowych i innych, łączy cele poznawcze (krajoznawstwo) z elementami sportu.

Zaangażowanie społeczne to wyższy stopień uspołecznienia jednostki, zdolność poświęcenia własnych celów i korzyści dla dobra zbiorowości. Zaangażowanie to humanistyczny sposób ujawniania i potwierdzania ludzkich wartości i możliwości twórczych - osiągnięcia warunków samorozwoju, poczucia własnej wartości, osiągnięcia sukcesów i powodzenia.

X. Gliszczyńska kładzie nacisk na efekt aktywności. Aktywność jest to: "wybór działania na podstawie wartości celu działania i oczekiwań, że dane działanie doprowadzi do realizacji celu. Ludzka aktywność jest ukierunkowana na osiągnięcie celu, który ma dla jednostki określoną wartość subiektywną i obiektywną".

Główne kierunki kultury fizycznej wynikają z rozwojowych tendencji współczesnej cywilizacji. Obejmuje ona takie zjawiska jak: 1/ narastające tempo postępu technicznego (rodzi ono potrzebę samoobrony psychicznej i somatycznej, chodzi tutaj głównie o możliwości ucieczki od uciążliwości cywilizacyjnych), 2/ progresję ogólnego standardu życia i doskonalenie tych instytucji, które stanowią naturalną bazę kultury fizycznej jak: opieka lekarska, higiena, oświata zdrowotna,

3/ wzrastająca rola autoedukacji w związku z podnoszeniem się poziomu wykształcenia, a więc świadomości i odpowiedzialności ludzi za los własny i społeczny.

Odnosząc się do funkcji kultury fizycznej w kształtowaniu zachowań społecznych młodzieży, nie sposób nie wspomnieć w tym miejscu o jednej z podstawowych tez marksizmu, głoszącej istnienie ścisłej współzależności, jaka zachodzi między kształtowaniem się osobowości człowieka, a jego uczestnictwem w życiu społecznym. Osobowość ma więc zawsze charakter społeczny i stanowi odzwierciedlenie tych stosunków i doświadczeń społecznych jednostki, które stały się elementami jego biografii. Ogólne procesy dorastania społecznego, jakie obserwujemy u młodzieży, dadzą się sprowadzić do dwóch podstawowych czynników:

- 1/ rozwoju świadomości społecznej,
- 2/ przygotowania do pełnienia nowych ról wynikających z uczestnictwa w życiu społecznym.

Za podstawę teoretyczną badań przyjęto teorię potrzeb. Najogólniej mówiąc, przez potrzeby rozumie się występujący u ludzi stan braku czegoś, co w związku ze strukturą organizmu, indywidualnym doświadczeniem jednostki oraz jej miejscem społecznym jest niezbędne do utrzymania jej przy życiu, bądź umożliwia jej właściwy rozwój zachowania gatunku, pełnienie określonej roli społecznej utrzymania przynależności do danej grupy społecznej itp (WEP, 67).

Dzięki mechanizmom regulującym człowiek orientuje się w potrzebach własnego organizmu. Orientacja ta staje się motywem działania prowadzącego do celu, którym jest zaspokojenie potrzeb ludzkich. Dotyczy to głównie potrzeb naturalnych (biologicznych), których zaspokojenie warunkuje normalne funkcjonowanie organizmu

ludzkiego. Funkcjonowanie organizmu jednak w sensie optymalnym zależy nie tylko od zaspokojenia potrzeb naturalnych, ale również od pełnego zaspokojenia potrzeb społecznych. Potrzeby bowiem w pełni zaspokojone – jak twierdzi J. Reykowski – stają się niezależne, uodparniają na braki występujące w okresie dorosłości, dają siłę i zdrowie.

Problematyka kultury fizycznej nawiązuje do szeregu dyscyplin naukowych, których zakresy zainteresowań człowiekiem wzajemnie się uzupełniają i obejmują swoim zasięgiem całokształt zagadnień w aspektach: biologicznym, humanistycznym i społecznym. Jak już podkreślano, cele i zadania wychowania fizycznego w szkole, są bardzo rozległe, dotyczą zarówno biologicznych jak i psychicznych aspektów osobowości młodzieży. Badania funkcji kultury fizycznej w odniesieniu do aktywności społecznej młodzieży jest zadaniem trudnym, zwłaszcza wobec niewymierności psychicznych cech osobowości człowieka, jak również wobec mnogości czynników i uwarunkowań o charakterze społecznym, biologicznym, kulturowym i środowiskowym.

U źródeł motywów działania człowieka leżą jego w różny sposób klasyfikowane potrzeby. Potrzeby te, a w konsekwencji również pochodne od nich motywy mogą mieć bądź charakter biogeny, związany z przyrodniczymi aspektami życia człowieka, bądź charakter socjogeny, uwarunkowany jego społeczną egzystencją. W odniesieniu do interesującej nas kwestii motywacji uczestnictwa młodzieży szkolnej w kulturze fizycznej, szczególną rolę odgrywają motywy natury społecznej, uwarunkowane swoistym charakterem różnych form działalności sportowej, bądź rekreacyjnej, która z założenia swego przebiega w określonym kontekście stosunków międzyludzkich. Odnos-

si się to zarówno do ekspresyjnych, jak i recepcyjnych form udziału w kulturze fizycznej. Toteż w badaniach szczególny nacisk należy położyć na analizę społecznych konsekwencji występowania zróżnicowanych rodzajów motywacji. Natomiast hipotetyczna typologia uczestnictwa młodzieży szkolnej w kulturze fizycznej przedstawiałaby się w naszym przypadku następująco (i obejmowałaby takie zachowania, jak:):

- a/ typ uczestnictwa obligatoryjnego, ograniczonego do udziału w zajęciach wychowania fizycznego i obowiązkowych zajęć pozalekcyjnych,
- b/ typ uczestnictwa o dominacji (aktywności) sportowej, turystycznej, lub rekreacyjnej,
- c/typ uczestnictwa z przewagą szerszych zainteresowań społeczno-kulturalnych, wyrosłych na gruncie uczestnictwa w kulturze fizycznej.

Badania C. Nowackiego pozwoliły obszar zjawisk wiążących się z aktywnością społeczną sklasyfikować następująco:

- 1/ aktywność społeczno-polityczna (działalność w partiach politycznych, związkach młodzieży, związkach zawodowych, pełnienie funkcji radnego, posła, a także działalność opozycyjna, udział w strajkach, wiecach itp),
- 2/ aktywność obywatelska (udział w pracach społecznych, konsultacjach, otwartych zebraniach partii, związków, składanie petycji, skarg, udział w wyborach, w spotkaniach z radnymi, posłami, działalność w samorządach),
- 3/ aktywność społeczno-kulturalna (działalność w organizacjach młodzieżowych, klubach zainteresowań, dyskusyjnych, sportowych itp), w różnych komisjach społecznych, pełnienie funkcji prele-

genta itp),

4/ aktywność społeczno-religijna (działalność w ruchu oazowym, w stowarzyszeniach religijnych, budowie kościołów, udział w prelekcjach, wycieczkach, pielgrzymkach organizowanych przez kościół),

5/ "pomoc innym" (pomoc koleżeńska, sąsiedzka, opieka nad dziećmi, pomoc starszym, chorym, honorowe krwiodawstwo).

Poznawczy i praktyczny cel badań zakładał dokonanie kompleksowej analizy uczestnictwa w kulturze fizycznej, a na tym tle występujących przejawów aktywności społecznej młodzieży. Wśród różnorodnych czynników warunkujących uczestnictwo młodzieży szkolnej w kulturze fizycznej, obok biogennych i socjogennych szczególną rolę odgrywają czynniki natury pedagogicznej. Ze społecznego punktu widzenia, nie jest bowiem obojętne, jaki model uczestnictwa w kulturze fizycznej jest realizowany aktualnie przez młodzież szkolną oraz, czy zawarte w nim wartości pozwalają na dalszą jego prospekcję, zakładając wszechstronne wychowanie do życia w społeczeństwie ludzi dorosłych.

Przystępując do badania różnorodnych uwarunkowań oraz konsekwencji uczestnictwa młodzieży szkolnej w kulturze fizycznej i aktywności społecznej należy przypisać odpowiednią rangę analizie motywacji różnorodnych form tego uczestnictwa. W analizie tego rodzaju powinny być uwzględnione dwa podstawowe aspekty. Pierwszy z nich to określenie motywacji stanowiącej jedno ze źródeł podejmowania różnych form uczestnictwa w kulturze fizycznej - jej funkcji - aktywności społecznej. Drugi natomiast wymaga zbadania mechanizmów rozwoju oraz świadomego jak i nie zamierzonego przekształcania występującej aktualnie motywacji.

Dla celów badawczych nad aktywnością społeczną pożądanym jest równoważenie sfery postaw i sfery zachowań. A. Szmajke przedstawił propozycję definicji utrzymującą rozgraniczenie tych dwóch sfer. Zaangażowanie społeczne jest to "... zespół wewnętrznych indywidualnych form przeżywania wydarzeń związanych z szeroko rozumianymi przejawami życia społecznego". Zaangażowanie to przejawia się w reakcjach efektywno-oceniających i poznawczych w sytuacji kontaktu podmiotu z jakimś zdarzeniem społecznym. Są to więc poglądy, opinie, oceny i emocje. Aktywność społeczną A. Szmajke definiuje jako zachowanie ukierunkowane na realizację wyróżnionych przez podmiot stanów rzeczywistości społecznej., zgodnych z wartościami społecznymi podmiotu. Zachowanie to pozwala jednostce na ekspresję swego zaangażowania. Pojęcie więc zaangażowania społecznego jest bliżej związane z wewnętrznym aspektem postawy, poglądami, wyznawaną ideologią i ocenami. Aktywność zaś społeczną odnosić można do behawioralnego komponentu postawy. Tak sformułowane rozróżnienie daje możliwość badania poglądów, opinii oraz mechanizmów ich realizacji w środowisku. Podejście to uwzględnione zostało w przeprowadzonych badaniach.

W zrealizowanych badaniach uwagę naszą skoncentrowaliśmy na następujących zagadnieniach:

- I. Uwarunkowania aktywności młodzieży w kulturze fizycznej i aktywności społecznej.
 1. Funkcjonowanie podstawowych struktur społecznych i sportowych (organizacje kultury fizycznej, ideowo-wychowawcze oraz koła zainteresowań funkcjonujące w środowisku szkolnym i pozaszkolnym oraz ich aktywność).
 2. Uwarunkowania biospołeczne (płeć, wiek, pochodzenie społeczne,

środowisko zamieszkania, warunki mieszkaniowe, rozwój fizyczny, ocena z wychowania fizycznego, sprawność fizyczna).

3. Uwarunkowania zdrowotne.

4. Rodzaj, charakter i zakres zainteresowań.

5. Czas wolny do dyspozycji ucznia.

6. Uwarunkowania systemowe (system zachęt i satysfakcji, system wyróżnień i nagród, obyczaje, presja grupy).

7. Infrastruktura dla aktywności społecznej i kultury fizycznej.

II. Zakres uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej.

III. Motywy uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej (dzięki komu, dzięki czemu i jakie są obecne motywy uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej).

IV. Zakres uczestnictwa młodzieży w działalności społecznej.

V. Motywy uczestnictwa w działalności społecznej.

Lista zmiennych niezależnych obejmuje:

1. Zmienne charakteryzujące środowisko zamieszkania (miejscowość, tradycje kulturowe i sportowe, organizacje, kluby sportowe, infrastruktura sportowo-rekreacyjna).
2. Zmienne charakteryzujące środowisko szkolne (typ szkoły, liczba uczniów, organizacje młodzieżowe, zespoły i koła zainteresowań, infrastruktura sportowo-rekreacyjna szkoły).
3. Zmienne społeczno-demograficzne.
4. Zmienne charakteryzujące system kultury fizycznej.

Lista zmiennych zależnych obejmuje:

1. Zainteresowania kulturą fizyczną i motywacje.
2. Stan zdrowia.
3. System wartości.

4. Sprawność fizyczna.

Zgodnie z przyjętymi założeniami badania obejmowały następujący zakres:

- a/ szkoły i niektóre pozaszkolne placówki upowszechniania kultury fizycznej,
- b/ organizacje młodzieżowe i sportowo turystyczne działające w szkole, w programie działania których znajduje się upowszechnianie kultury fizycznej i organizowanie działalności społecznej,
- c/ infrastruktura sportowo-rekreacyjna szkoły oraz środowiska w aspekcie wykorzystania jej przez młodzież szkolną,
- d/ rola szkoły i nauczyciela wf w upowszechnianiu treści kultury fizycznej i rozwijaniu zainteresowań oraz organizowaniu uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej i działalności społecznej,
- e/ rola rodziny, kręgów i grup koleżeńskich, środków masowego przekazu w rozwijaniu zainteresowań i aktywizacji uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej i działalności społecznej,
- f/ zakres uczestnictwa młodzieży w czterech podstawowych nurtach kultury fizycznej i działalności społecznej,
- g/ biospołeczne uwarunkowania uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej i działalności społecznej,
- h/ społeczne i jednostkowe wartości uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej.

Terenem badań były szkoły ponadpodstawowe wycelowane jako próba reprezentacyjna wszystkich tego typu szkół w Polsce, a także środowiska lokalne związane z danymi szkołami. Podmiotem badań była próba reprezentacji młodzieży wybranych szkół, a ponadto wicedyrektor i nauczyciel wf danej szkoły. Zamierzeniem autorów było przeprowadzenie sondażu diagnostycznego na próbie nieważo-

nej. Jako narzędzia zastosowano badania ankietowe polegające na swoistym typie wywiadu pisemnego, w którym zasadniczą rolę odgrywał kwestionariusz. Poza ankietą środowiskową dla uczniów I i V klasy szkół ponadpodstawowych przeprowadzono analizę materiałów, dokumentów, danych statystycznych odnoszących się do szkół oraz niektórych instytucji i organizacji. Przeprowadzono także wywiady z nauczycielami wf i wicedyrektorami szkół.

Dobór próby przeprowadzono na zasadzie doboru losowego z listy (zasada różnych odstępów) w trzech etapach: dobór szkół (wg wykazu MOiW), dobór klas (wg wykazu szkół), dobór uczniów (z dzienników klasowych). Zgodnie z zasadami wszystkie osoby należące do badanej zbiorowości miały równe szanse znalezienia się w próbie. Liczebność próby została wyliczona na podstawie rachunku statystycznego. Przyjęta metoda doboru próby pozwoliła na ustalenie rozkładu cech badanych zjawisk w reprezentacji oraz określić współzależności między nimi, a także umożliwić wnioskowanie o całej zbiorowości.

Przedstawione zamierzenia zostały zrealizowane wg następującego harmonogramu badań: 1987 - koncepcja i projekt narzędzi badawczych, 1988 - badania pilotażowe, weryfikacja narzędzi, losowanie próby, studia teoretyczne, 1989 - przeprowadzenie badań, opracowanie założeń analizy statystycznej, analiza statystyczna, przygotowanie pierwszych publikacji, 1990 - opracowanie raportu z badań, sformułowanie wniosków dla praktycznych rozwiązań. Przygotowywane są ponadto: seminarium prezentujące wyniki badań, konspekt wydawniczy oraz publikacja.

W efekcie w badaniach zastosowano kwestionariusz-ankietę na próbie 797 respondentów oraz wywiad dla ucznia, nauczyciela i

wicedyrektora szkoły, w których łącznie uczestniczyło 1116 respondentów.

Podstawowe wyniki badań aktywności badanej młodzieży omówimy na tle opracowanych wniosków.

Systematyczny udział w zajęciach sportowo-rekreacyjnych (minimum 1 raz w tygodniu) wykazuje ok. 40 % dziewcząt i 60 % chłopców. Interesujące nas minimum aktywności 2 x 2 godziny tygodniowo prezentuje ok. 18 % dziewcząt i 24 % chłopców, w tym ok. 10 % dziewcząt i chłopców trenujących zawodniczo. Tak więc oczekiwany model aktywności rekreacyjno-sportowej (minimum 2 x 2 godziny tygodniowo w zajęciach pozalekcyjnych) realizowany jest przez ok. 8 % dziewcząt i 14 % chłopców. Odsetek ten utrzymuje się od lat 10 na niezmiennym poziomie i nie wystawia dobrej oceny aktualnie obowiązującemu systemowi uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej.

Przyjmując za WHO ustalenia o potrzebie minimum 1 godziny systematycznego ruchu codziennie, przedstawione dane o aktywności fizycznej badanych są stanowczo za niskie. W tej sytuacji nie można mówić o stymulacji rozwoju badanych, ani o skutecznym kształtowaniu sprawności i wydolności fizycznej, czy też odporności na zachorowania.

Czynnikiem, który może warunkować aktywność fizyczną jest środowisko. Zauważono, że dzieci wiejskie są bardziej aktywne niż miejskie. Również stan zdrowia jest jednym z czynników warunkujących aktywność fizyczną młodzieży. Na podstawie własnej oceny jako bardzo dobry stan swojego zdrowia oceniło 20 % badanych, jako dobry 60 %, jako taki sobie ok. 17 %, jako raczej zły 2 % i jako zły 1 % badanych. Również objawy występowania zmęczenia informują

nas o posiadanych przez badanych dyspozycjach wydolnościowych. I tak, występuje ono często (u ok. 37 % dziewcząt i u ok. 22 % chłopców), rzadko u ok. 60 %, nigdy u ok. 1-3 % respondentów.

Na przestrzeni minionego dwudziestolecia znacznie spadła efektywność oddziaływania nauczyciela wychowania fizycznego w inicjowanie i kształtowanie zainteresowań kulturą fizyczną przez młodzież (z ok. 58 % w roku 1971 do ok. 20 % w roku 1990). Tym samym wzrosła aktywność samych uczniów w kształtowaniu swoich zainteresowań kulturą fizyczną z 2,4 % w roku 1971 do ok. 30 % w roku 1990. Powodowane to jest na ogół ograniczeniem zajęć pozalekcyjnych do treningu z reprezentantami szkoły prowadzonymi przez nauczyciela wychowania fizycznego. Wskazując na przyczyny uczestnictwa w kulturze fizycznej badani odnoszą je do chęci poprawy kondycji, wyżycia się, przyjemności i posiadania dobrego zdrowia. Motywy kontynuowania tych zainteresowań badani widzą w poprawie zdrowia, lepszym samopoczuciu stosownej formie wypoczynku i kształtowaniu ładnej sylwetki.

Z uwagi na to, że nauczyciel wychowania fizycznego jest wiodącą osobą w rozwijaniu i kształtowaniu zainteresowań u uczniów, warto zapoznać się z ich pożądaną sylwetką nauczyciela: ma poczucie humoru (dziewczęta 64 %, chłopcy 49 %), ma serdeczny i przyjacielski stosunek do młodzieży (dziewczęta 64 %, chłopcy 43 %), chce zainteresować rekreacją i sportem wszystkich uczniów (dziewczęta 48 %, chłopcy 36 %).

Spośród ogółu badanych tylko 50 % uczniów posiada odpowiednią bazę, urządzenia i sprzęt. Przy czym warunki te same w sobie nie stanowią czynnika powodującego wzrost liczby godzin przeznaczonych na ćwiczenia w ciągu tygodnia. Również ocena z wychowania

fizycznego nie stanowi kryterium różnicującego w sposób obiektywny badanych, bowiem ponad 80 % badanych posiada ocenę bardzo dobrą i dobrą, co nie odpowiada ogólnie znanym efektom nauczania z tego przedmiotu.

Główne przeszkody utrudniające przejawianie aktywności ruchowej badani upatrują w: posiadaniu innych zainteresowań przez uczniów, znacznych obciążeniach z tytułu pomocy w pracach domowych, braku obiektów sportowych, zbyt wysokim poziomie sportowym grupy ćwiczebnej, braku organizatorów imprez rekreacyjno-sportowych i braku ciekawego programu zajęć.

Naczelny kierunek dalszego rozwoju kultury fizycznej w szkole badani widzą w poczynaniach rekreacyjno-sportowych (ok. 70 % ogółu badanych), a w następnej kolejności wskazują na kierunek rekreacyjno-zdrowotny. Do najważniejszych szczegółowych propozycji poprawy obecnego stanu rzeczy badani zaliczają nauczanie umiejętności ruchowych przydatnych w życiu (ok. 75 %). Odnosząc się do przyszłej nazwy przedmiotu "kultura fizyczna" badani (uczniowie, nauczyciele i wicedyrektorzy) widzą ją jako "wychowanie fizyczne".

Na podstawie przeprowadzonych badań zostały sformułowane propozycje metodyczne systemu uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej (s.87-102 raportu). Zawierają one cele kultury fizycznej, zakładane efekty pracy dotyczące modelu absolwenta szkoły, zestaw grup tematycznych programu z zakresu wychowania fizycznego i zdrowotnego, uwagi dotyczące metodyki prowadzenia zajęć, wskazania do systemu zajęć pozalekcyjnych i systemu współzawodnictwa sportowego na terenie szkoły oraz kształcenia i szkolenia uczniów uzdolnionych sportowo. Propozycje te przedkładamy jako inicjatywy

mające na celu inspirowanie i wdrażanie nowych rozwiązań.

Przechodząc do omówienia wyników z zakresu aktywności społecznej młodzieży należy mieć na uwadze zróżnicowany i niski poziom aktywności badanej młodzieży w kulturze fizycznej.

Stan aktywności społecznej badanych w poszczególnych grupach przedstawia się następująco: w społeczno-politycznej (chłopcy 8 % i dziewczęta 9,3 %), w obywatelskiej ((19,7 % i 22,4 %), w społeczno-kulturalnej (19,1 % i 24,6 %), w społeczno-religijnej (15,3 % i 22,4 %), w sportowo-rekreacyjnej (- i 29,8 %) i w organizacjach nieformalnych (6,1 % i 2,7 %). Z zesatwienia widoczny jest spadek aktywności społecznej młodzieży wogóle, a szczególnie społeczno-politycznej. Do uwarunkowań aktywności społecznej młodzieży zaliczyć należy: sytuację społeczno-polityczną kraju, stosunki społeczne panujące we współczesnej szkole, warunki w jakich podejmowana jest działalność społeczna przez młodzież. Badając przynależność młodzieży do organizacji społecznych, otrzymano następujące rezultaty: szkolny klub sportowy - 24,5 %, ZHP - 13,1 %, klub sportowy - 11,2 %, Liga Obrony Kraju - 28,9 %, ZSMP, lub ZMW - 17,7 %, stowarzyszenia religijne - 9,8 %, stowarzyszenia opozycyjne - 3,7 %. Aktywność pozaformalna młodzieży budzi zainteresowanie ogółu społeczeństwa, posiada ona znaczną efektywność działań (n.p. strajki i okupacje, pochody, "zadymy uliczne", manifestacje itp). Takie formy i metody działania jak aktywność organizacyjna ujęta w rygory programu i środków statutowo zakładanych staje się coraz mniej popularna i aprobowana. Ponadto młodzież wzorująca się na dorosłych - próbuje także negować wszelkie struktury i rozwiązania pochodzące z dawnego systemu totalitarnego, nie idzie jednak za tym pełna aprobatą nowych rozwiązań i

struktur, ani też wzrost aktywności społecznej młodzieży.

Aktualnie, dominującymi sprawami dla młodych ludzi są: problemy dotyczące przyszłości, nauki, zawodu, problemy własnej tożsamości. W chwilach osobistego kryzysu najbardziej bliskimi osobami są (w kolejności wyborów): matka, partner i przyjaciel, ojciec. Wpływ na rozwój zainteresowań działalnością społeczną wśród badanej młodzieży miały (w kolejności wyborów): osobista chęć przebywania i współdziałania z innymi - 32,7 %, duża aktywność własna - 26,2 %, poczucie większej własnej użyteczności - 21,4 %, większa możliwość wyjazdów zagranicznych - 7,1 %, działalnością propagandy - 4,2 %.

Jak łatwo dostrzec, podstawowe źródła aktywności społecznej tkwią w samej jednostce, w jej naturalnej potrzebie uczestnictwa w życiu społecznym.

Dla pełnego zobrazowania aktywności badanych przedstawmy wykaz zajęć uczniów po lekcjach zakładając, że korzystają oni z nich przynajmniej jeden raz w tygodniu (w kolejności wyborów): telewizja, radio, video - 92,3 %, odrabianie lekcji, nauka - 82 %, pomoc w pracach domowych - 79,6 %, spotkania towarzyskie - 75,6 %, czytanie prasy - 72,1 %, spacer, sport, rekreacja - 64,8 %, muzyka, śpiew, tańce - 53,0 %, praktyki religijne - 39,6 %, szydełkowanie, modelarstwo - 18,2 %, praca społeczna na rzecz szkoły i środowiska - 17,5 %, majsterkowanie, gry komputerowe - 16,7 %, praca zarobkowa - 13,9 %, praca w organizacjach społecznych i młodzieżowych - 10,8 %, filatelistyka, twórczość pisarska i poetycka - 10 % i udział w odczytach, zebraniach i prelekcjach - 3,4 %. Jak widać aktywność społeczna w tym zestawieniu nie wygląda najlepiej. Ponad połowa respondentów stwierdza, że przyczyną ich

bierności społecznej są przeszkody natury osobistej: brak potrzeby działania społecznego, sytuacja rodzinna, osobista, inne pasje życiowe, uznawanie spraw osobistych za najważniejsze, brak zachęt ze strony innych osób. Druga grupa barier dotyczy negatywnych ocen działalności (nie wierzę w skuteczność pracy społecznej, nie mam zaufania do ludzi kierujących pracą społeczną, dotychczasowe doświadczenia w pracy społecznej zniechęciły mnie do tego, program organizacji społecznych działających w moim środowisku nie odpowiada mi, nie lubię zorganizowanych form działania, mógłbym stracić zaufanie swoich klegów, swojego środowiska.

Jak na tym tle przedstawia się związek kultury fizycznej z aktywnością społeczną młodzieży? Podstawowa teza, że aktywność młodzieży w kulturze fizycznej wzmacnia i poszerza aktywność społeczną młodzieży została udowodniona. Występuje bowiem korelacja między aktywnością fizyczną, a aktywnością społeczną. Młodzi ludzie uczestniczący w zajęciach rekreacyjno-sportowych są w stanie (mimo braku czasu) także podejmować działalność społeczną. Jednak odsetek ten jest stosunkowo niski, bowiem spośród systematycznie uczestniczących po lekcjach w zajęciach rekreacyjno-sportowych tylko 10,4 % bierze udział w działalności społecznej, a odsetek ten u dziewcząt wynosi zaledwie 8,5 %. Uczestniczący systematycznie w zajęciach rekreacyjno-sportowych brali udział w następujących rodzajach aktywności społecznej: społeczno-polityczna (chłopcy - 6,8 %, dziewczęta 8,7 %), społeczno-kulturalna (17,5 % i 20,2 %), obywatelska (18,4 % i 20,2 %), społeczno-religijna (14 % i 20,8 %) i działalność nieformalna (4,5 % i 2,1 %). Wyniki badań nie dają w pełni odpowiedzi na pytanie: jakie zachodzą związki aktywności rekreacyjno-sportowej z aktywnością społeczną. Zew-

nętrne związki są potwierdzone. Trudno jednak przy zastosowanych technikach zbadać siłę i źródła tych związków. Wydaje się prawdopodobne, że młodzi ludzie aktywni a kulturze fizycznej rozwijają w sobie naturalną potrzebę aktywności, zaś system wyróżnień, nagród i satysfakcji odnoszonych z tytułu uczestnictwa w kulturze fizycznej wyzwala i rozwija zainteresowania w różnych kierunkach aktywności społecznej. Udział bowiem w zajęciach rekreacyjno-sportowych rozwija jak chyba żadna dziedzina stronę emocjonalną i wolincjalną dając podstawy do poszukiwania sukcesów w innych dziedzinach. Znamienne jest to, że właśnie owe 10 % badanych uczestnicząc systematycznie w zajęciach rekreacyjno-sportowych bierze również udział w pracach społecznych. A jak ogólnie wiadomo odsetek odnoszących sukcesy w rekreacji i sporcie, w stosunku do całej populacji w danym ośrodku, wyraża się odsetkiem około 10 %. Czy można na tej podstawie próbować powiedzieć, że właśnie aktywność rekreacyjno-sportowa spowodowała wzrost uspołecznienia, wrażliwości na sprawy państwa i innych ludzi, na potrzebę przestrzegania zasad i przyjętych kryteriów, że ci młodzi ludzie mogą mieć większe poczucie osiągnięcia sukcesu, że została ukształtowana w nich większa odwaga do uznania pracy jako dominującej siły osiągnięcia celów? Intuicyjnie już się rysuje odpowiedź, ale potrzebne są tu interdyscyplinarne, pogłębione badania skoncentrowane na występujące tu związki i uwarunkowania. Stajemy bowiem przed szansą wzbogacenia systemu edukacji społecznej młodego pokolenia.

Temat V.2. FUNKCJE TURYSTYKI W KSZTAŁTOWANIU AKTYWNOŚCI SPOŁECZ- NEJ MŁODZIEŻY.

Zgodnie z przyjętą koncepcją, badania koncentrować się miały na kilku wybranych problemach rzutuujących na obraz aktywności turystycznej młodzieży, mających bezpośredni wpływ na przyszłą sylwetkę i styl życia młodego człowieka. Przyjęto także, że badania mają zweryfikować trafność wyboru tych problemów.

Wybór problematyki badawczej był wynikiem wcześniejszych badań nad aktywnością turystyczną młodzieży. Za szczególnie ważne dla aktywności turystycznej młodzieży uznano więc takie czynniki jak: kształcenie kadr turystycznych, bariery aktywności turystycznej młodzieży, rozwój nowych, alternatywnych form wyjazdów turystycznych oraz zachowania młodzieży w czasie wyjazdów. Wspomniane już wcześniejsze badania wskazywały na ogromną rolę turystyki akademickiej w kształtowaniu aktywności turystycznej młodzieży szkół ponadpodstawowych, a także absolwentów wyższych uczelni. Dlatego też postanowiono przeprowadzić możliwie pełną analizę aktywności turystycznej młodzieży akademickiej.

W efekcie w ramach tematu V.2 realizowano pięć bardziej szczegółowych zadań badawczych. Były to następujące zadania:

- 2.1. Kadra turystyczna w środowisku młodzieżowym - przywódcy, wychowawcy.
- 2.2. Stymulatory aktywności turystycznej młodzieży.
- 2.3. Alternatywne formy turystyki.
- 2.4. Analiza zachowań turystycznych.
- 2.5. Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej.

Wstępne prace i analizy przeprowadzone w pierwszych dwu latach pozwoliły w drugim etapie skoncentrować się na tematach bardziej szczegółowych. Stąd też wyniki badań nie zostały tu przedstawione w jednym raporcie końcowym, lecz w szeregu raportach dotyczących poszczególnych zagadnień.

Prace realizowane przez cały czteroletni okres poza raportami zaowocowały także czterema pozycjami przekazanymi do druku. Trzy z nich są syntetycznym przedstawieniem wyników czteroletnich badań. Czwarta pozycja dotycząca turystyki etnograficznej jest prezentacją materiału empirycznego zebranego w trakcie badań.

Biorąc pod uwagę zarówno poziom aktywności, jak i wpływ środowiska studenckiego na formy wyjazdów całej młodzieży najgłębszą analizą objęto właśnie aktywność turystyczną młodzieży akademickiej. W końcowej fazie badania te zostały poszerzone o dodatkowy sondaż dotyczący wyjazdów zagranicznych studentów. Wyniki badań prowadzonych w środowisku studenckim zostały przedstawione w postaci dwu raportów (z dwu podstawowych badań terenowych dotyczących aktywności turystycznej studentów w roku akademickim 1987/88 oraz wspomnianych już badań ankietowych dotyczących wyjazdów zagranicznych w roku akademickim 1988/89) oraz przygotowanej do druku broszury na temat aktywności turystycznej młodzieży akademickiej lat osiemdziesiątych. Drugim mniejszym zadaniem związanym ze środowiskiem studenckim była analiza zależności między uznawanymi hierarchiami wartości a zachowaniami czasu wolnego i zachowaniami turystycznymi.

Koniec lat osiemdziesiątych i początek dziewięćdziesiątych to gwałtowny wzrost zainteresowania młodzieży wyjazdami zagranicznymi. Do naszych celów wybraliśmy jedną z alternatywnych form wy-

jazdów zagranicznych jakim jest tramping. W oparciu o badania ankietowe w broszurze "Podróże trampingowe" scharakteryzowano samo pojęcie trampingu, jego korzenie i historię. Analizie poddano wypowiedzi uczestników jak i kadry zorganizowanych wyjazdów trampingowych. Forma trampingu wymaga naogół dość dużej aktywności ze strony uczestników i specjalistycznego przygotowania kadry.

Z innych form turystyki alternatywnej bardziej szczegółowym badaniom poddana została turystyka etnograficzna. Jednym z istotnych efektów badań terenowych jest broszura zawierająca opisy charakterystycznych zachowań i obrzędów jakie do dziś można jeszcze spotkać w Polsce.

Kolejnym zadaniem kończonym w ostatnim roku czteroletniego okresu badań była analiza zachowań turystycznych młodzieży oparta na badaniach własnych i innych zespołów badawczych. Przeprowadzona analiza została zaprezentowana w raporcie końcowym.

Ostatnim z poważniejszych wyników badań jest przekazana do druku książka dotycząca turystyki młodzieży szkół ponadpodstawowych.

Przejdźmy obecnie do bardziej szczegółowej analizy wybranych problemów badawczych.

Temat V.2.1. Kadra turystyczna w środowisku młodzieżowym – przy-
wódcy, wychowawcy.

Wyniki prac zostały przedstawione w dwu raportach (patrz poz. 1 i 2). Analizą objęto programy realizowane w dwóch organizacjach. Jedną z nich jest Polskie Towarzystwo Turystyczno Krajoznawcze, najstarsza i najbardziej powszechna specjalistyczna organizacja

turystyczna, zrzeszająca ponad 300 tys. młodzieży. Dopracowała się ona rozbudowanego systemu kształcenia kadr, którego założeniem jest zapewnienie warunków stałego wzrostu poziomu wiedzy turystycznej kadr Towarzystwa i wynikającemu z tego wzrostowi liczności kadry. Drugą organizacją jest Związek Harcerstwa Polskiego, najbardziej masowa organizacja młodzieżowa w kraju, w której turystyka stanowi jeden z podstawowych elementów metodyki działania we wszystkich grupach młodzieży zrzeszonej w Związku.

Związek (dziś należałoby raczej powiedzieć: Związki) posiada ukształtowany w wieloletniej tradycji system szkolenia kadry programowej, charakteryzujący się pewną odrębnością, związaną z odmiennością form działania w stosunku do pozostałych organizacji młodzieżowych.

Kryteriami wyboru programów do analizy było działanie przyszłej kadry przede wszystkim w środowisku młodzieży oraz w najbardziej popularnych formach turystyki, co wiąże się z najpowszechniejszym oddziaływaniem na środowisko młodzieży.

Analizie poddano system kształcenia kadr w PTTK, przyjęty Uchwałą nr 61/X/84 Zarządu Głównego PTTK z 11.11.1984 oraz wynikający z niego ramowy program kształcenia młodzieżowego organizatora turystyki, a także inne regulaminy i programy ramowe szkoleń specjalistycznych. Problematyka związana ze zdobywaniem przez uczestnika wiedzy w zakresie przywództwa w grupach i kierowania zespołami ludzkimi nie zajmuje wyraźnie określonego miejsca w analizowanych programach. W programie kształcenia młodzieżowego organizatora turystyki problematyka kierowania w ogóle nie znajduje odzwierciedlenia.

W rozbudowanym systemie kształcenia kadr Związku Harcerstwa Polskiego podstawową funkcję przywódczo-wychowawczą spełnia kadra instruktorów. Posługując się w analizie pytaniami dotyczącymi realizacji zadań związanych z kształceniem cech przywódczych wśród kadry ZHP, stwierdzić należy, że w ZHP istnieje określony zbiór zasad selekcji kandydatów do kształcenia Kadry instruktorskiej pod względem posiadania predyspozycji przywódczych. Podobnie w programie szkolenia wiele miejsca poświęca się doskonaleniu tych predyspozycji.

Dyskusje jakie rozpoczęły się w drugiej połowie lat osiemdziesiątych nad harcerstwem w ogóle i kształceniem kadr w szczególności spowodowały zróżnicowanie poglądów uniemożliwiające bardziej szczegółowe badania nad postulowaną sylwetką przywódcy w środowisku harcerskim. Jednocześnie w drugiej połowie lat osiemdziesiątych zaobserwowano nowe, wcześniej rzadko spotykane zjawisko. Otóż coraz większa grupa młodzieży szkół ponadpodstawowych zaczęła uczestniczyć w wyjazdach organizowanych przez środowisko akademickie, a jednocześnie coraz szybciej rosła grupa studenckiej kadry turystycznej organizującej i prowadzącej imprezy turystyczne dla młodzieży szkolnej. Ta obserwacja zaowocowała dodatkowymi badaniami ankietowymi i opracowaniem ekspertyzy (patrz poz. 2). Złożyły się na nią zarówno wyniki analizy programów nauczania na kursach przewodników studenckich jak i badania ankietowe prowadzone wśród kadry i uczestników obozów młodzieżowych prowadzonych przez przewodników studenckich. Z badań tych wynika, że coraz większe grono przewodników po ukończeniu studiów pozostając w studenckim kole przewodników prowadzi imprezy dla młodzieży szkolnej. obowiązuje tu zasada, że im starszy przewodnik,

tym częściej prowadzi wyjazdy dla młodzieży szkolnej.

Temat V.2.2. Stymulatory aktywności turystycznej młodzieży.

Podstawowym problemem badawczym związanym z tym tematem jest pytanie o bariery w uprawianiu turystyki. Wyniki prowadzonych badań przedstawione zostały w raporcie końcowym zrealizowanym przez Z. Lubowicz w 1989 roku (patrz poz. 3). Wyniki badań zostały także udostępnione szerszemu gronu praktyków w książce przekazanej do druku w 1990 roku.

Kilka przyczyn złożyło się na podjęcie tematu aktywności turystycznej młodzieży. Po pierwsze, to właśnie młodzież w dużej mierze kształtuje zawisko turystyki w Polsce i na świecie. Po drugie, coraz częściej wskazuje się na turystykę jako na swoisty styl bycia znacznej części młodzieży, jako składnik subkultury młodzieżowej. Sygnalizuje się, że turystyka, zwłaszcza niezorganizowana spełnia nie tylko funkcje wychowawcze, lecz wywołuje też pewne zachowania destrukcyjne i niepożądane ze społecznego punktu widzenia. Po trzecie wreszcie, w warunkach swobody turystycznej wyzwalają się różnorodne i sponataniczne zachowania, co stwarza szansę poznania wartości i autentycznych postaw młodzieży.

Mając na uwadze wzrost samodzielnej aktywności turystycznej młodzieży szkolnej, na plan pierwszy wysuwa się wychowanie do turystyki, a więc wyposażenie młodego człowieka w umiejętność takiego uprawiania turystyki, który będzie stymulował rozwój osobowości i zapobiegał zachowaniom dewiacyjnym.

Uwzględniając powyższe przesłanki w badaniach szczególną uwagę zwrócono więc na samodzielną organizację wyjazdów oraz na wyjazdy

organizowane przez szkołę. Jednocześnie dla naszych badań równie istotne znaczenie miały pytania o sposób postrzegania przez młodzież różnorodnych walorów turystyki, o kryteria oceny zachowań własnych i współuczestników wyjazdów, o dominujące wśród młodzieży typy zachowań turystycznych, wreszcie o preferencje turystyczne młodzieży.

Podstwowym materiałem, który wykorzystano w opracowaniu były dane zbierane w trakcie badań prowadzonych przez Instytut Turystyki, jak też dostępne informacje rozproszone w różnych publikacjach. Dostępne publikacje dotyczą najczęściej czasu wolnego. Turystyka jest więc tam potraktowana marginesowo. Z poważniejszych źródeł wymienić należy tu badania budżetów domowych prowadzone przez GUS w latach 1969, 1970, 1981 i 1984 (dotyczące głównie czasu wolnego) oraz w roku 1985 (gdzie turystyka zostało już wyodrębniona), a także badania K. Lubańskiego przeprowadzone w latach 1981-83 wśród młodzieży szkół ponadpodstawowych Białegostoku, Krakowa i Warszawy. Ostatnie badania Instytutu Turystyki przeprowadzone w 1988 roku objęły 2521 uczniów szkół ponadpodstawowych oraz 100 wychowawców i 100 dyrektorów tych szkół.

Te ostatnie badania wykazały, że w roku szkolnym 1987/88 tylko 6 % uczniów nie wyjechało poza miejsce swego zamieszkania. Najpoważniejszą przyczyną nieuczestniczenia w wyjazdach młodzieży miejskiej okazało się obciążenie obowiązkami domowymi (43 % wskazań), brak sprzętu turystycznego (33 %) oraz brak organizatora wyjazdu (25 %). Młodzież wiejska dwukrotnie częściej wymienia brak organizatora wyjazdu (56 %), częściej obciążenie obowiązkami domowymi (54 %) oraz niechęć do wyjazdu (41 %).

Na wyjeździe dominują trzy typy zachowań: towarzyski, wypoczywający i poznający świat. Przede wszystkim mamy więc do czynienia z chęcią przebywania w odmiennych od codziennych warunkach i w wybranym przez siebie towarzystwie. Niebagatelną rolę odgrywa chęć spędzenia czasu z osobami, które darzą się sympatią. Motywacja poznawcza to przede wszystkim krajoznawstwo o zróżnicowanym przedmiocie zainteresowań (środowisko kulturowe, przyrodnicze, społeczne). Mniej liczną grupę stanowią turyści szukający przygód, rozrywki i esteci. Jest to grupa młodych ludzi poszukujących względnie silnych doznań emocjonalnych. Najrzadziej wśród młodzieży można spotkać się z postawami konformistycznymi.

Młodzież pytana o typy zachowań, z którymi identyfikuje się w czasie wyjazdu wybierała turystę poznającego świat, następnie poszukującego przyjaciół oraz turystę kontemplacyjnego.

Reasumując nie stwierdza się, by potrzeby i zachowania młodzieży szkół ponadpodstawowych wobec turystyki kształtowały się na niskim poziomie. Brak potrzeb w tym zakresie deklarowało około 12 % uczniów. W sumie badana młodzież szkół ponadpodstawowych przejawia aktywne postawy wobec turystyki, realizując poprzez nią zachowania akceptowane społecznie.

Należałoby przypuszczać, że wskutek kryzysu gospodarczego, aktywność turystyczna młodzieży szkolnej będzie malała. Zarówno szkoła pozbawiona patronackich dotacji zakładów pracy, jak i ubożająca rodzina nie będzie w stanie utrzymać nawet na dotychczasowym poziomie aktywności turystycznej młodzieży. Zmienia się struktura wyjazdów, spada uczestnictwo w wyjazdach zorganizowanych na rzecz turystyki samodzielnej.

Przy tej okazji warto zwrócić uwagę na fakt, że jednym z podstawowych problemów związanych z badaniami nad młodzieżą szkolną jest rozdzielenie zachowań narzuconych od zachowań swobodnych. Właśnie dla uniknięcia tych problemów szczegółowej analizie poddano wyjazdy samodzielnie organizowane. Spośród badanych 16-17 latków 70 % wyjeżdżało turystycznie z kolegami w ramach samodzielnie zorganizowanego wyjazdu. Współuczestnikami byli na ogół rówieśnicy spoza i ze szkoły (po ok. jednej trzeciej), starsi koledzy (19 %), sympatia (18 %), rzadziej rodzeństwo (10 %). W wyjazdach takich dominują zachowania zaliczane do typu wypoczywającego i towarzyskiego. Do cech pozytywnych wyjazdów samodzielnie organizowanych młodzież w pierwszym rzędzie zalicza integracyjny charakter wyjazdów, do cech negatywnych konflikty, papierosy, alkohol, a także zbyt spontaniczne zachowania.

Podstawowymi barierami organiczającymi wyjazdy samodzielne są według młodzieży względy finansowe i brak czasu. Tylko 23 % respondentów wskazywała na brak zgody rodziców, lub zbyt duże ograniczenia stawiane przez rodziców.

Jeśli jesteśmy przy determinantach aktywności turystycznej badania potwierdziły istotną rolę pochodzenia społecznego (miejsce zamieszkania, wykształcenie rodziców, sytuacja finansowa rodziny) jako czynnika różnicującego aktywność turystyczną. Obserwuje się duże zróżnicowanie oferty wyjazdów organizowanych przez szkołę, lub organizacje działające na terenie szkoły. Znacznie bogatszą ofertę posiadają szkoły ogólnokształcące. Jednocześnie dyrektorzy szkół zwracają powszechnie uwagę na niepokojący spadek ilości imprez turystycznych organizowanych przez szkołę. Mimo tego, iż większość uczniów inicjację turystyczną przechodzi w szkole pod-

stawowej pod okiem rodziców, niepokoić musi systematyczny spadek aktywności turystycznej szkół. Kadra nauczycielska widzi w wyjazdach turystycznych w pierwszej kolejności cele wychowawcze i poznawcze, a następnie wypoczynkowo-rekreacyjno-zdrowotne.

Wśród czynników ograniczających rozwój turystyki szkolnej dominują problemy finansowe i organizacyjne. Podwyżki cen komunikacji, żywności, miejsc noclegowych dotknęły zarówno rodziny ubogie jak i lepiej sytuowane, co spowodowało ograniczenie w finansowaniu imprez turystycznych przez rodziców.

Temat V.2.3. Alternatywne formy turystyki młodzieży. -----

W turystyce młodzieży dominuje kilka masowych form wyjazdów (kolonie, zimowiska, obozy stałe i wędrownie, szkolne wycieczki do atrakcyjnych miejscowości, wczasy spędzane z rodzicami towarzysko-wypoczynkowe wyjazdy do lasu, czy nad jezioro). Czy można dziś mówić o istniejących, choć na razie nie dominujących, formach wyjazdów, które mogłyby stać się alternatywą wobec form dominujących obecnie? To pytanie legło u podstaw badań, które obejmowały charakterystyki wybranych, alternatywnych form turystyki młodzieży, ich przydatność w wychowaniu oraz ich obecną, i możliwą w przyszłości, rolę w życiu młodzieży. Do badań wybrano cztery formy wyjazdów. Były to: zagraniczne wyjazdy trampingowe, turystyka etnograficzna, wyjazdy organizowane przez kościół i organizacje związane z kościołem oraz turystyka związana z działalnością kulturalną. Po wstępnej analizie zjawiska określone zostały kierunki dalszych badań.

Podstawą wstępnej fazy badań była odpowiedź na dwa podstawowe pytania: Na ile badana forma wyjazdów jest, lub może stać się alternatywą wobec najpopularniejszych masowych form wyjazdów młodzieży ? oraz: Czy jest szansa na to aby dana forma rozwijała się i mogła zastąpić inne, obecnie masowe formy wyjazdów?

Raport zrealizowany przez E. Korpysz (patrz poz. 5) na temat turystyki kulturalnej dał pozytywną odpowiedź na pierwsze z postawionych pytań (wakacje ze szkicownikiem, podobnie jak inne formy aktywności artystycznej na wyjeździe są niewątpliwie formą alternatywną wobec obozów, wczasów, zimowisk, bądź samodzielnych wyjazdów młodzieży pod namiot) i negatywną na drugie z nich (są minimalne szanse na to, aby różne formy aktywności artystycznej na wyjeździe mogły stać się jednocześnie formami masowymi). Warto tu jednak podkreślić bogate związki kultury z podróżami. Dotyczy to w szczególności podróży artystycznych, które już w ubiegłych wiekach były istotnym elementem rozwoju artystycznego młodych twórców. Badania wykazały duże zainteresowanie młodzieży (szczególnie tej artystycznie uzdolnionej) wyjazdami pozwalającymi na doskonalenie warsztatu twórczego (zarówno zawodowego, jak i amatorskiego). W zbyt małym jednak stopniu instytucje powołane do rozwijania zainteresowań artystycznych potrafią i chcą łączyć doskonalenie umiejętności z turystyką. Praktycznie stosunkowo popularną formą tego typu wyjazdu są tylko plenery malarskie.

Jednym z ważniejszych zjawisk związanych z wypoczynkiem młodzieży jest obserwowany od szeregu lat wzrost roli Kościoła Katolickiego i instytucji z nim związanych. Już kilkanaście procent naszych respondentów deklaruje, że uczestniczyła w wyjazdach turystycznych organizowanych przez Kościół.

Na ile jednak Kościół Katolicki w Polsce jako organizator turystyki młodzieżowej realizuje stare formy, a na ile proponuje alternatywny model turystyki? Badania nasze oparte zostały na wywiadach z organizatorami i uczestnikami wyjazdów. Odpowiedź na pierwsze pytanie jest zdecydowanie pozytywna (szczególnie jeśli za kruterium uznamy alternatywę programową). W większości badanych wyjazdów program religijny dominował nad turystycznym i rekreacyjnym. Porównując zachowania młodzieży na wyjeździe podkreślić należy ogromną rolę księdza. Brak księdza upodabnia wyjazd do klasycznych wyjazdów.

Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, iż większość uczestników wyjazdów organizowanych przez Kościół miała również kontakt z innymi formami turystyki, z innymi organizatorami wyjazdów. Inną mocno wybijającą się cechą badanego zjawiska jest jego aktywność i niesystematyczność (charakterystyczne dla pierwszych lat działalności większości organizatorów). Wybór form organizacyjnych poszczególnych wyjazdów i inicjatyw zależał od osoby organizatora. Jest to więc w dużym stopniu turystyka niezinstytucjonalizowana, lecz zależna od woli i umiejętności pojedynczych osób.

Jednym z celów wyjazdów organizowanych przez Kościół jest uczestnictwo w uroczystościach religijnych. Samo uczestnictwo może mieć charakter religijny, bądź też charakter widza, obserwatora uczestniczącego w widowisku. To drugie zjawisko stało się dla nas przedmiotem odrębnych badań. W pierwszym etapie wybrane zostały pewne typy uroczystości i świąt, w których spodziewać się należało licznego udziału turystów, bądź które mogłyby stanowić cel wyjazdów turystycznych. Na podstawie źródeł pisanych i wywiadów dokonana została analiza uczestnictwa w omawianych uroczystościach.

Labserwowano w nich duży udział młodzieży, której celem było uczestnictwo w wydarzeniu. Warto tu podkreślić iż wśród motywów aktywności turystycznej samo uczestnictwo w wyjeździe, "bycie tam" zajmuje coraz wyższe miejsce w hierarchii celów.

Biorąc pod uwagę ogromne poznawcze i kulturowe znaczenie uczestnictwa w różnych formach obrzędów, świąt itp i pozytywne odpowiedzi na oba postawione wyżej pytania (jest formą alternatywną mającą szansę na umasowienie) postanowiono, że poza raportem końcowym (patrz poz. 7) przygotowany również zostanie poradnik dla organizatorów wyjazdów młodzieży zawierający zarówno charakterystykę wielu wybranych świąt i obrzędów jak i podstawowy kalendarz.

Zarówno dane statystyczne jak i badania nad uczestnictwem młodzieży w turystyce wykazują stały wzrost uczestnictwa młodzieży w wyjazdach zagranicznych. Wśród wielu form wyjazdów za najbliższe definicji wyjazdu alternatywnego uznać należy zagraniczne wyjazdy trampingowe. Podstawowe wyniki przeprowadzonych analiz, badań ankietowych i wywiadów zostały przedstawione w dwu raportach (patrz poz. 9 i 10). Wynikiem badań jest także broszura przeznaczona dla organizatorów wyjazdów trampingowych. Choć trudno jest jeszcze dziś mówić o masowych wyjazdach trampingowych (rocznie w zorganizowanych wyjazdach trampingowych uczestniczy około 20 tysięcy młodych ludzi) to jednak gwałtowny wzrost wyjazdów zagranicznych (często wyłącznie handlowych, bądź związanych z poszukiwaniem pracy) wymaga sformułowania rozsądnej alternatywy popularnej nie tylko w Polsce. Taką formą mogą być wyjazdy trampingowe, a więc możliwie tanie wyjazdy zagraniczne z plecakiem realizowane bez wcześniejszej rezerwacji usług w kraju docelowym, oparte na różnych możliwie tanich formach transportu i infrastrukturze przez-

naczonej dla mieszkańców oświadczonego kraju (a nie dla turystów).

Celem pierwszego etapu prowadzonych badań była identyfikacja zjawiska trampingu i jego miejsca wśród różnych, alternatywnych form turystyki młodzieży. Warto podkreślić, że do roku 1989, przy występujących ograniczeniach paszportowych, większość wyjazdów trampingowych miała charakter zorganizowany. Wszystkie wyjazdy zorganizowane musiały być zatwierdzane przez odpowiedni organ administracji państwowej. Dlatego też materiałem wyjściowym dla pierwszego (patrz poz. 9) raportu mogły być dane zgromadzone w ówczesnym Głównym Komitecie Kultury Fizycznej i Turystyki. Dostarczyły one m.in. informacji na temat skali zjawiska jakim są podróże trampingowe. Do rozszerzenia informacji charakteryzujących wyjazdy trampingowe posłużyły badania ankietowe przeprowadzone wśród czołowych pilotów zorganizowanych wyjazdów trampingowych, uczestników tych wyjazdów oraz udział w corocznych spotkaniach organizatorów turystyki trampingowej (OSOTT).

Analizę zorganizowanych wyjazdów trampingowych i ich charakterystykę przedstawiliśmy w raporcie (patrz poz. 9). Zacytuje z niego, że do roku 1989 najpoważniejszymi organizatorami zorganizowanych wyjazdów trampingowych były kluby i oddziały PTTK oraz biura podróży działające w środowisku młodzieżowym (Juventur, Al-matur, Harctur). Od roku 1989 znacznie zwiększają swój udział w organizacji wyjazdów niewielkie prywatne biura podróży. Zmiana przepisów paszportowych zwiększa ilość wyjazdów prywatnych. W strukturze zorganizowanych wyjazdów trampingowych spada ilość wyjazdów organizowanych za pośrednictwem organizacji na korzyść wyjazdów grup towarzyskich, lub klubowych, w których formalna struktura organizacji społecznych wykorzystywana jest w znacznie

mniej stopniu. Pojawiają się też coraz częściej oferty wyjazdów organizowanych samodzielnie przez doświadczonych trampów. Od czasu kiedy łatwiej można wyjechać samemu spada liczba fikcyjnych grup trampingowych rozwiązywanych natychmiast po przekroczeniu granicy.

W naszych badaniach zajmowaliśmy się uczestnictwem w wyjazdach trampingowych, które miały miejsce w 1989 roku. Interesowały nas głównie relacje między kierownikiem (pilotem) wyjazdu, a uczestnikami, a w szczególności stosunek uczestników do różnych kontrowersyjnych zachowań uczestników wyjazdów zorganizowanych.

Nasze poprzednie badania potwierdziły hipotezę o specyficznej roli kierownika (pilota) wyjazdu trampingowego. Przypomnijmy, że charakter wyjazdu trampingowego, a w szczególności brak pośrednika w kraju odwiedzanym, brak wcześniej zarezerwowanych usług zwiększają zakres wymagań i oczekiwań w stosunku do kierownika wyjazdu trampingowego. Pilot zwykłej wycieczki zagranicznej jest głównie reprezentatem organizatora wyjazdu, kontrolerem jakości usług świadczonych przez zagranicznych kontrahentów i ewentualnie mediatorem w konfliktach między uczestnikami (czasem jest także przewodnikiem po odwiedzanym kraju). Brak zaburzeń w czasie trwania wycieczki sprowadza pilota do roli informatora.

Kierownik wyjazdu trampinowego ma odmienną hierarchię zadań. Po pierwsze jest on organizatorem i realizatorem programu wyjazdu. Jest więc odpowiedzialny za zorganizowanie zarówno przejazdów noclegów i wyżywienia, jak i programu zwiedzania i pobytu w kraju odwiedzanym. Od wiedzy i umiejętności kierownika zależy więc, nie tylko ład organizacyjny, lecz także wysokość wydatków ponoszonych przez uczestników. Wyjazd trampingowy to także szereg czynności

wykonywanych przez uczestników. Kierownik jest więc odpowiedzialny za sprawiedliwy podział pracy i nadzór nad jej wykonaniem. Kierownik jest wreszcie podstawowym źródłem informacji turystycznej, krajoznawczej i handlowej, jest najczęściej jedynym przewodnikiem po odwiedzanym kraju. Oczywiście od kierownika wymaga się także, aby zapewnił właściwą atmosferę w grupie. Kierownik zgodnie z założeniami musi więc godzić w sobie funkcje sprawnego fachowca-organizatora i przywódcy często przypadkowo dobranej grupy uczestników, musi więc posiadać autorytet.

Jakie cechy decydują o zdobyciu przez kierownika autorytetu, a jakie temu autorytetowi zagrażają?

Według uczestników wyjazdów trampingowych autorytet może zdobyć ten, który posiada wysokie umiejętności organizacyjne i kierownicze. Z cech osobistych najczęściej wymieniane są zaradność i przedsiębiorczość. A więc ideał kierownika to dobry fachowiec.

Tak więc na autorytet zasługuje nie dobry, inteligentny i konsekwentny kolega, lecz zaradny i przedsiębiorczy organizator podróży. W tej dziedzinie oceny kierowników i uczestników wyjazdów trampingowych są zbieżne.

Przejdźmy obecnie do oceny zachowań uczestników wyjazdów trampingowych. Na wyjazdach jedym z kontrowersyjnych jest problem tzw zachowań handlowych. Z czterech form "zarabiania" na najbardziej negatywne oceny zasłużyły kolejno: omijanie przepisów celnych krajów odwiedzanych i "handlowanie" na każdym z wyjazdów. Najmniej zdecydowanie negatywnych ocen uzyskało realizowanie co jakiś czas wyjazdu "handlowego", aby zdobyć środki finansowe na wyjazdy turystyczne. Ciekawe, że ta forma uznana została za najbardziej naganną przez kierowników wyjazdów trampingowych. Jeśli po-

równujemy oceny uczestników i kierowników wyjazdów w sferze zachowań handlowych, należy podkreślić znacznie liberalniejszy stosunek do tych spraw kierowników wyjazdów. W swych opiniach uczestnicy stoją wyraźnie na straży legalności zachowań, podczas gdy kadra wyjazdów zwraca większą uwagę na etyczną stronę zachowań.

O ocenie zachowań mających na celu "obniżkę" kosztów wyjazdu mówią także opinie dotyczące roli kierownika wyjazdu w sprawach "handlowych". Otóż prawie połowa uczestników uważa, że kierownik powinien pomagać uczestnikom zarówno w zakupach jak i w sprzedaży przywiezionych dóbr. Jednocześnie winien on potępiać nawet drobne przekroczenia przepisów zmierzające do obniżenia kosztów wyjazdu.

Jakie inne zachowania uczestników wymagają interwencji kierownika? A więc przede wszystkim zachowania utrudniające realizację programu (widać tu wyraźnie istotny element roli kierownika jako realizatora programu wyjazdu) i przeszkadzające innym uczestnikom. Uczestnicy oczekują ponadto od kierownika wchodzenia w rolę kolegi zwracającego koleżeńską uwagę zawsze jeśli zachowanie uczestnika uzna on za niewłaściwe (winien wówczas interweniować jako kolega, a nie kierownik). Zgodnie z oczekiwaniami uczestnicy znacznie rzadziej oczekują interwencji kierownika niż osoby prowadzące wyjazdy trampingowe.

Jak na wyjeździe trampingowym powinien zachowywać się uczestnik? Czy można mówić o zgodności sądów organizatorów wyjazdów i uczestników?

Z szeregu wskazanych zachowań za najbardziej ważne uczestnicy wyjazdów uznali dbanie o właściwą atmosferę w grupie, a także pozytywny stosunek do miejscowej ludności i jej obyczajów. Za naj-

mniej ważny obowiązek uczestnika uznano przestrzeganie przepisów celno-dewizowych oraz zachowanie godnej postawy i właściwe reprezentowanie Polski. To ostatnie stwierdzenie według opinii kierowników wyjazdów znalazło się jako drugie pod względem ważności obowiązek uczestnika (po dbaniu o właściwą atmosferę w grupie).

Na koniec kilka słów o marzeniach związanych z podróżami. Tu rozrzut wypowiedzi jest bardzo duży. Najpopularniejszymi krajami dalekimi są Kanada i Peru. Marzenia bliższe są bardziej zróżnicowane. Dominują tu kraje śródziemnomorskie, a szczególnie Turcja, Grecja oraz Włochy. Prawie połowa respondentów (46 %) chciałaby zrealizować wymarzony wyjazd w gronie kolegów. W dalszej kolejności znalazły się: wyjazd we dwoje (18 %) i wyjazd samotny (9 %). Tylko niecałe 8 % marzy o wyjeździe pod kierunkiem fachowca-pilota.

Temat V.2.4. Analiza zachowań turystycznych.

Podstawowym celem badań realizowanych w latach 1987-90 było opracowanie charakterystyki typowych zachowań turystycznych oraz przeprowadzenie analizy zależności i związków między zachowaniami turystycznymi młodzieży, a innymi przejawami aktywności oraz hierarchią uznawanych wartości.

W samych badaniach można wyróżnić trzy podstawowe nurty reprezentowane także w raportach będących podsumowaniem realizowanych prac. Pierwszy nurt, w oparciu o dostępną literaturę, miał na celu opracowanie metodologii badania zachowań turystycznych w kontekście typowych klasyfikacji zachowań czasu wolnego. Opracowana metodologia została zweryfikowana w trakcie badań pilotażowych, a następnie wykorzystana w dalszych badaniach. Drugi nurt oparty na

badaniach ankietowych przeprowadzonych w środowisku akademickim miał dać odpowiedzi na pytania dotyczące zachowań studentów w czasie wolnym w miejscu zamieszkania i w czasie wyjazdów. Miał także zweryfikować przyjęte założenia dotyczące systemów wartości uznawanych w środowisku studenckim oraz dać odpowiedź na pytanie o istnieniu zależności między deklarowanymi zachowaniami czasu wolnego, a deklarowanymi systemami wartości. Wyniki tego nurtu badań zostały przedstawione w raporcie z badań nad studentami polskimi oraz w artykule opublikowanym w "Problemach Turystyki". Efektem trzeciego nurtu badań jest raport poświęcony analizie zachowań turystycznych oraz porównaniu zachowań turystycznych młodzieży szkolnej i studenckiej. Wykorzystano w nim zarówno analizę literatury poświęconej zachowaniom czasu wolnego, jak i wyniki szeregu badań terenowych. Podstawą dla formułowania sądów na temat zachowań studentów były badania ankietowe przeprowadzone 1988 roku, a dotyczące aktywności turystycznej studentów w roku akademickim 87/88. Analiza zachowań młodzieży szkół ponadpodstawowych oparta została na badaniach czasu wolnego przeprowadzonych przez L. Korczak i G. Pańtak w 1985 roku na reprezentatywnej próbie uczniów szkół ponadpodstawowych oraz na badaniach ankietowych i wywiadach przeprowadzonych przez Z. Lubowicz w 1987 roku. W badaniach wykorzystano również wywiady na temat turystyki i wypoczynku młodych robotników przeprowadzone w dużych zakładach pracy przez A. Dziewulaka.

Zachowania mogą dotyczyć różnych sfer życia. Często w literaturze spotyka się podział zachowań, który wyróżnia zachowania (czynności) związane z pracą (nauką), z zaspokajaniem potrzeb

biologicznych, z obowiązkami niezawodowymi i z czasem wolnym od pracy. Nas interesować tu będą zachowania związane z czasem wolnym. Właśnie te zachowania, biorąc pod uwagę cztery wyżej wymienione grupy, mogą nam powiedzieć o człowieku najwięcej. Zachowania te nie tylko informują o upodobaniach, czy przyzwyczajeniach człowieka, lecz można znaleźć w nich również odzwierciedlenie systemu wartości danego człowieka.

Porównując zachowania uczniów, studentów i młodych robotników okazuje się, iż w czasie wolnym w dni powszednie zachowania uczniów i młodych robotników są do siebie bardzo podobne. Dla obydwu tych grup młodzieży wśród najczęściej wymienianych zachowań znajdują się: oglądanie telewizji, słuchanie muzyki i spotkania z przyjaciółmi, sympatią, znajomymi. Przy czym robotnicy na pierwszym miejscu wymieniają oglądanie telewizji i spotkania towarzyskie - oba te zachowania wymieniane są równie często. Słuchanie muzyki wymieniane jest przez robotników dopiero na trzecim miejscu. Uczniowie natomiast najczęściej wymieniają właśnie słuchanie muzyki, a dopiero potem oglądanie telewizji i spotkania z kolegami. Pozostałe zachowania wymieniane są przez te dwie grupy młodzieży w podobnym porządku (brak danych dotyczących miejsca biernego wypoczynku wśród zachowań w czasie wolnym u robotników). Nieduże różnice występują tylko w przypadku zachowań wymienianych najrzadziej. Dla uczniów takim zachowaniem jest uprawianie sportu, dla młodych robotników chodzenie do teatru (nieco częściej wymieniane przez uczniów, choć też znajdujące się wśród zachowań wymienianych najrzadziej). Inaczej w porównaniu z uczniami i młodymi robotnikami wyglądają zachowania studentów w czasie wolnym w dni powszednie. Dla studentów najważniejsze jest tutaj czytanie

prasy i książek, które dla uczniów i robotników ma znacznie mniejsze znaczenie. Dopiero potem studenci wymieniają oglądanie telewizji, słuchanie radia, muzyki oraz spotkania towarzyskie, które z kolei dla uczniów i robotników są najważniejsze. Uprawianie sportu, wypoczynek bierny, nic nie robienie mają wyższą rangę u studentów niż u pozostałych grup. Zachowania te zajmują u studentów środkowe pozycje pod względem częstości ich wymieniania. U uczniów zaś i robotników, jak podano wyżej, należy do dwóch najrzadziej wymienianych zachowań. Także wymieniane najrzadziej przez studentów zachowania w dni powszednie, różnią się od deklaracji uczniów i robotników. Dla studentów najrzadziej wymienianymi zachowaniami są: chodzenie na dyskoteki, do kawiarni, organizowanie, bądź chodzenie na prywatki. Przypomnieć należy, iż chodzenie na dyskoteki, zabawy wymieniane jest przez uczniów i młodych robotników znacznie częściej.

W dni wolne każda z trzech grup młodzieży zachowuje się odmiennie. W wolne soboty młodzi robotnicy najczęściej spotykają się z kolegami, oglądają telewizję, słuchają muzyki. Uczniowie zaś na pierwszym miejscu wymieniają dyskoteki i rozrywkę, na drugim zaś spacer i spotkania z sympatią. Chodzenie na dyskoteki i rozrywki mają dla młodych robotników coraz większe znaczenie (wymieniają je po słuchaniu muzyki), lecz nie tak duże jak dla uczniów. Wyjazdy za miasto, wycieczki nabierają znaczenia w wolne soboty dla obu grup młodzieży, jednak uczniowie wybierają je nieco częściej niż robotnicy. Odpoczywanie, nic nie robienie to zachowania wymieniane przez uczniów w wolne soboty najrzadziej. Podobnie rzadko wymieniane jest także uprawianie hobby. To ostatnie

równie rzadko jest wymieniane przez robotników. Prawie tak samo rzadko deklarują oni uprawianie sportu. Inaczej wyglądają zachowania uczniów i młodych robotników w niedzielę. Dla robotników najczęstszym zachowaniem staje się oglądanie telewizji, potem zaś spotkania z kolegami. Znacznie częściej są również wyjazdy za miasto. Uczniowie, jak już wspominaliśmy, w niedzielę znacznie częściej niż w soboty czytają, nieco częściej (choć nadal rzadko) uprawiają hobby oraz sport. Do zachowań wymienianych przez uczniów najrzadziej nadal należy wypoczynek bierny, nic nie robienie choć w porównaniu z sobotami zachowania te występują częściej.

Jeśli chodzi o zachowania studentów w dni wolne (brak oddzielnych danych dla sobót i niedziel), to wśród najczęściej wymienianych (podobnie jak u robotników) występują takie jak oglądanie telewizji, słuchanie radia, muzyki oraz spotkania z kolegami. Zaraz potem, w odróżnieniu od robotników i uczniów, studenci wymieniają chodzenie do kina, teatru, na koncerty, wystawy. W odróżnieniu od robotników i uczniów studenci dość rzadko wymieniają chodzenie na dyskoteki, do kawiarni oraz organizowanie i chodzenie na prywatki.

Przyglądając się tym porównaniom można stwierdzić, iż zachowania w czasie wolnym w dni powszednie wymieniane przez młodzież najczęściej to przede wszystkim zachowania o charakterze "siedzącym". Te najczęściej wymieniane zachowania, wspólne dla całej młodzieży to oglądanie telewizji, słuchanie muzyki, spotkania z kolegami, sympatią, znajomymi oraz czytanie prasy i książek. Różnice występują tylko w kolejności ich wymieniania. Z drugiej strony wśród zachowań wymienianych najrzadziej znajdują się te, które wymagają większej aktywności fizycznej (uprawianie sportu -

u uczniów i młodych robotników, dyskoteki, prywatki - u studentów). Do zachowań wymienianych rzadko należy również rozwijanie zainteresowań, czyli hobby.

W dni wolne zachowania młodzieży ogólnie rzecz biorąc mają charakter bardziej ruchliwy. Częściej wymieniane są takie zachowania jak chodzenie na dyskoteki, zabawy, prywatki (u uczniów wymieniane najczęściej), spacery, wyjazdy za miasto, wycieczki. Nie mniej jednak nadal do zachowań najczęściej wymienianych należy oglądanie telewizji, słuchanie radia, muzyki. Interesującym wydaje się to, że odpoczynek bierny, nic nie robienie jest przez młodzież wymieniany stosunkowo rzadko, zwłaszcza w dni wolne.

Zachowania turystyczne rozumiane są przez nas jako przejawy aktywności człowieka na wyjeździe, bądź z tym wyjazdem bezpośrednio związane. Rzadko zdarza się, aby zachowania w czasie wolnym były podzielone na te, które występują tylko na wyjeździe, albo tylko w domu.

Zachowania turystyczne mogą być rozpatrywane na różnych płaszczyznach. Jedną z nich mogą być dominujące formy programowe wyjazdów, rozumiane jako charakter wyjazdu, jako główny, dominujący cel wyjazdu. Dana forma programowa, czyli ten główny cel wyjazdu kierunkowuje wszystkie zachowania na wyjeździe tworząc zespoły zachowań charakterystyczne dla danego wyjazdu. Nazwy dominujących form programowych zostały tak dobrane, aby przedstawić w sposób możliwie klarowny charakter wyjazdu. Przyjrzyjmy się paru takim dominującym formom programowym wyjazdów.

Wypoczynek rozumiany jest przede wszystkim jako wypoczynek bierny. Tu więc najczęściej spotykane są takie zachowanie, jak nic nie robienie, opalanie się, czytanie prasy, książek, ogląda-

nie telewizji, czy słuchanie radia, muzyki. Z drugiej strony wypoczynek może być utożsamiany (przynajmniej przez pewną grupę osób) z umiarkowanym ruchem, stąd spotkać tu można spacery, czy też wycieczki po okolicy.

Odkrywanie nowych dla siebie terenów lub obiektów to zachowania głównie eksploracyjne. Stąd częstsze tu niż na wyjazdach o innej dominującej formie programowej odwiedzanie wystaw, muzeów, teatrów itp, czy spacery po okolicy w poszukiwaniu różnych ciekawostek pozwalające na dokładniejsze poznanie odwiedzanych terenów. Często też spotyka się tu siedzenie przy ognisku i wymianę spostrzeżeń między kolegami na temat dokonanych odkryć.

Rozmowy z kolegami, siedzenie przy ognisku, gitarze to zachowania występujące najczęściej na wyjazdach, gdzie dominującą formą programową jest wspólne uczestnictwo w imprezach, obrzędach, ogniskach itp. Ta dominująca forma programowa łączy się też z częstym chodzeniem do teatru, kina, na wystawy, koncerty i inne imprezy, chodzeniem do kawiarni, czy dyskoteki, organizowaniem, lub chodzeniem na prywatki.

Krajoznawstwo, jak nazwa wskazuje, to poznawanie kraju. Tu więc mamy najczęściej spacery i bardzo często wycieczki. Częstym zachowaniem jest tu również wymiana poglądów, spostrzeżeń i uwag z kolegami, z którymi się wyjechało i z tymi spotkanymi na wyjeździe, siedzenie przy ognisku, gitarze.

Pobyt we dwoje to forma programowa, która zawiera jakby dwa warianty. Pierwszy, na którym wyjeżdżający nastawiają się na siebie, są dla siebie samowystarczalni. Tutaj spotykane zachowania to wypoczynek, opalanie się, przebywanie razem, a także czytanie prasy i książek. Drugi wariant, gdy wyjeżdżający nastawieni są na

pobyt we dwoje, ale wśród innych. Tutaj częściej spotyka się chodzenie do kawiarni, na dyskoteki czy też prywatki, a także chodzenie do kina, teatru, na koncerty, wystawy itd. Niezależnie od wariantu ta forma programowa ma jedną charakterystyczną cechą - wspólne uczestniczenie w czynnościach dnia codziennego, jak chociażby przygotowywanie posiłków. Jest to bardzo ważne na takim wyjeździe. Na codzień, w domu, nie ma okazji do takich wspólnych czynności. Dlatego też jednym z celów wyjazdu we dwoje jest zdobycie właśnie takiej możliwości. Często mówi się, że dwoje ludzi wyjeżdża ze sobą, żeby sprawdzić siebie, zobaczyć, jak się zachowuje ta druga osoba w sytuacjach zbliżonych do codziennego życia.

Na użytek badań wyróżniliśmy następujące zachowania w czasie wolnym:

- niczym specjalnym się nie zajmuję, odpoczywam, opalam się,
- oglądam telewizję, słucham radia, muzyki,
- czytam prasę, książki,
- rozmawiam z kolegami, siedzę przy ognisku, kominku, przy gitarze itp. (w miejscu zamieszkania: spotykam się z kolegami, sympatią w domu, parku, kawiarni itp.),
- organizujemy, lub chodzimy na prywatki,
- chodzę do kina, teatru, na koncerty, wystawy itp.,
- chodzę na dyskotekę, do kawiarni,
- chodzę na spacer,
- chodzę lub jeżdżę na wycieczki,
- uprawiam sport,
- uprawiam hobby,
- inne zajęcia.

Inaczej wygląda sprawa wyjazdów młodzieży szkół ponadpodstawowych. Przede wszystkim występuje tu zjawisko nie spotykane w turystyce młodzieży akademickiej. Chodzi o to, iż część wyjazdów młodzieży szkolnej jest wymuszona, niezależnie od tego, czy dany wyjazd jest przez tę młodzież nieakceptowany, czy akceptowany. Co to znaczy wymuszony wyjazd? Oznacza to, że uczniowie wyjeżdżają nie dlatego, iż mają na to ochotę. Powodem takiego wyjazdu jest fakt organizowania wycieczki przez klasę, czy szkołę, troska rodziców o zdrowie i odpoczynek dziecka i w związku z tym zabieranie go z sobą na wakacje, lub wysyłanie do rodziny, na obóz młodzieżowy, czy kolonie z zakładu pracy. Uczniowie mogą mieć ochotę na taki wyjazd, lub nie, mogą uznać go za atrakcyjny. Ale o wyjeździe nie oni decydują.

Jeśli chodzi o zachowania młodzieży w czasie wolnym na wyjazdach, to założenia przyjęte w badaniach dotyczących młodzieży akademickiej podaliśmy wcześniej. W przypadku młodzieży szkolnej przyjęto, iż zachowaniami interesującymi są te typowe dla wyjazdów. Typowe dla wyjazdów to znaczy nie koniecznie występujące na wyjazdach najczęściej, ale występujące częściej tutaj niż w domu.

Badani uczniowie podając swoje zachowania na wyjazdach samodzielnych mieli więc do wyboru następujące możliwości:

- robiliśmy to, na co w danym momencie mieliśmy ochotę,
- głównie wypoczywaliśmy na łonie przyrody,
- uprawialiśmy zabawy ruchowe, spacer, sporty,
- uczęszczaliśmy na dyskoteki,
- zwiedzaliśmy ciekawe miejsca,
- dużo rozmawialiśmy na różne tematy,
- inaczej.

Jak zatem zachowuje się młodzież na wyjazdach? Generalnie można powiedzieć, iż dla młodzieży najważniejsze na wyjazdach jest towarzystwo, potem zaś wypoczynek i zwiedzanie. Jest tak niezależnie od wieku. Można jednak zauważyć pewne różnice między uczniami, a studentami. Wydaje się, że studenci w porównaniu z uczniami mają większą świadomość swoich zachowań. Przykładowo uczniowie na pytanie o sposób spędzania czasu na wyjazdach samodzielnych z kolegami, a więc wyjazdach dających im najwięcej swobody, odpowiadają najczęściej, iż robią to na co w danej chwili mają ochotę. Wybierają więc odpowiedź dość ogólnikową. Co konkretnie może oznaczać w tym przypadku robienie tego, na co ma się ochotę? Wydaje się, iż kryje się tu po prostu przebywanie we własnym towarzystwie (z tymi, z którymi się wyjechało) i odpoczywanie, nic nie robienie. Interpretacja taka wydaje się tym trafniejsza, iż na pytanie o to co najchętniej uczniowie robią na wyjazdach (wszystkich, nie tylko tych samodzielnych) najczęstszą odpowiedzią jest spędzanie czasu w miłym towarzystwie i wypoczynek. Nie mniej jednak jeśli uczniowie mają do wyboru odpowiedź ogólnikową (robić to, na co mam w danej chwili ochotę) i konkretne sformułowanie (wypoczywać na łonie przyrody), to częściej wybierają możliwość mniej konkretną.

Zjawisko to łączyć się może z innym znaczeniem wypoczynku uznawanym przez uczniów i studentów. Dochodzimy tu do kolejnej różnicy między młodzieżą szkolną, a młodzieżą akademicką. Odpoczynek bierny należy do jednych z najczęściej występujących zachowań na wyjazdach u jednej i drugiej grupy młodzieży. Mimo tego uczniowie nadają mu raczej negatywne znaczenie. Szkoda czasu, według nich, na "leniuchownie" na wyjeździe (zresztą nie tylko na

wyjeździe). Chyba, że odbywa się ono wspólnie, wtedy nie jest już "leniuchowaniem", lecz wspólnym spędzaniem czasu. Takie nastawienie zanika z wiekiem. U studentów wypoczynek bierny, nic nie robienie nabiera większej atrakcyjności.

Różnice między studentami a uczniami występują również w przypadku zwiedzania. Zwiedzanie ciekawych miejsc, to zachowanie wymieniane przez uczniów bardzo często i to na wyjazdach organizowanych samodzielnie z kolegami, a więc dających możliwość swobodnego podejmowania decyzji dotyczących spędzania czasu. Co prawda przez zwiedzanie ciekawych miejsc można rozumieć również pójście do kawiarni na lody, czy też do innego lokalu gastronomicznego w celu poznania zwyczajów mieszkańców odwiedzanej miejscowości. Nie mniej jednak ponad 60 % badanych uczniów identyfikuje się z opinią, iż wyjazdy turystyczne zwiększają wiedzę na temat świata i ludzi. Być może w tym właśnie, że uczniowie podstawową korzyść z wyjazdów widzą w zwiększaniu wiedzy o świecie i ludziach należy szukać przyczyn tak dużej popularności u młodzieży szkolnej zachowania takiego, jak poznawanie odwiedzanych terenów, tamtejszych ciekawostek i ludzi tam żyjących.

Inaczej wygląda to u młodzieży akademickiej. Studentów interesuje głównie eksploracyjny aspekt tego zachowania. Odkrywanie nowych terenów i obiektów, choćby były one nowe tylko dla danego delikwenta, podróż po nieznanym regionie - oto, co cieszy się dużą popularnością wśród studentów.

Porównując zachowania na wyjeździe i w miejscu zamieszkania można zauważyć kilka charakterystycznych momentów. Znajduje tu potwierdzenie teza mówiąca, iż wyjazdy turystyczne są istotnym elementem studenckiego stylu życia. Zachowania na wyjeździe nie

różnią się zbytnio od zachowań dnia codziennego.

Oczywiście struktura zachowań w czasie wolnym w domu i na wyjeździe jest różna. Wynika to m.in. z niejednakowej ilości czasu wolnego. Jeśli jednak przyjrzymy się poszczególnym zachowaniom to okaże się, iż zachowania wymieniane przez studentów jako występujące na wyjazdach najczęściej, są jednocześnie zachowaniami typowymi dla tych studentów w miejscu zamieszkania.

W odróżnieniu od studentów, młodzież szkolna na wyjazdach, szczególnie jeśli może uwolnić się spod opieki dorosłych, stara się zmienić swe zachowanie. Można powiedzieć, że stara się oderwać od codzienności. Nie zawsze jednak to potrafi ograniczając się do zachowań bardziej swobodnych.

Wydaje się, iż młodzież bardziej oczekuje od wyjazdu odmiany niż w efekcie potrafi to zrealizować. Jednocześnie duża część uczniów jest tego świadoma. Stąd stosunkowo niska ocena wyjazdów organizowanych samodzielnie, bądź przez kolegów.

Choć nie wprost, przedstawione badania wskazują na ogromną i nie zawsze docenianą rolę bardziej profesjonalnych organizatorów wyjazdów. Wskazuje na to stosunkowo wysoka ocena atrakcyjności takich organizatorów wyjazdów, jak biura podróży, czy przedsiębiorstwa turystyczne, a dla wielu także organizacje młodzieżowe, bądź kluby sportowe.

Istotną funkcją turystyki była funkcja odświeżająca. Wyjazd wiązał się ze zmianą ról, z przebraniem się (na wyjeździe obowiązywał strój odmienny niż w domu), oderwaniem od codzienności. Krótko mówiąc na wyjeździe następowała zmiana stylu bycia. Dziś, przynajmniej w przypadku młodzieży, ta zmiana przestaje być widoczna. Nastąpił zanik odświeżającej funkcji turystyki. Staje się

natomiast turystyka w coraz większym stopniu elementem stylu życia młodzieży polskiej. Zjawisko to można było zaobserwować już od pewnego czasu w środowisku akademickim.

Zmieniająca się rola turystyki w życiu młodego człowieka (wspomniana wyżej) powoduje, iż na plan pierwszy wysuwa się kilka zasadniczych funkcji współczesnej turystyki młodzieży.

Dla wielu młodych ludzi wyjazd jest formą spędzania czasu wolnego. Tak jak mogą spędzać czas spotykając się z kolegami w kawiarni, tak samo mogą po prostu z nimi wyjechać. Wyjazd jest wtedy formą spędzania czasu i niczym więcej. Może jednak być również formą umożliwiającą intensywniejsze życie towarzyskie, lub też formą umożliwiającą uczestniczenie w pewnych wydarzeniach, można nawet powiedzieć, że uczestniczenie w pewnym rytuale. Przykładem są tu popularne wyjazdy na festiwal w Jarocinie, na Picnic Country w Mrągowie, Festiwal Kultury Studenckiej "Fama" w Swinoujściu. Takim wyjazdem jest też wyjazd z kolegami do Teatru Starego do Krakowa. Ważne są tutaj nie tylko same występy, ale cała towarzysząca atmosfera i to, co dzieje się obok sceny i w miejscu zakwaterowania, towarzyszące temu rozmowy itd. Innym takim przykładem mogą być wyjazdy na coraz liczniej odwiedzane uroczystości religijne. Nie chodzi tu przy tym o pielgrzymki, lecz wyjazdy, których uczestnicy nie będąc często współwyznawcami danej religii chcą uczestniczyć w rytuale, wziąć udział w zachowaniach rytualnych.

Wyjazd może pełnić również funkcję poznawczą. Ale funkcja ta też ulega zmianie. Dzięki telewizji, filmom slajdom, wydawnictwom albumowym istnieje możliwość zapoznania się z dość interesującym w formie opisem zabytków, czy innych atrakcji turystycznych. Wy-

jazd w coraz większym stopniu staje się ukoronowaniem wiedzy zdobytej wcześniej. Celem wyjazdu nie jest samo poznanie, lecz raczej bycie w miejscu już wcześniej poznany. Wyjazd coraz częściej staje się też jakby "zaczynem", punktem wyjścia do zainteresowania się danym miejscem, czy regionem. Wyjazd nabiera również często znaczenia eksploracyjnego, umożliwia odkrywanie nowych terenów i obiektów dla samego siebie.

Inną jeszcze funkcją turystyki jest zaspokajanie ważnych potrzeb młodego człowieka: potrzeby różnorodności w życiu i związanej z nią potrzeby oderwania się od codzienności, od kontroli dorosłych, czy po prostu kontroli społecznej, od szarości życia codziennego.

Temat V.2.5. Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej.

Planując w 1986 roku badania nad społecznymi funkcjami turystyki i wypoczynku studentów przyjęliśmy założenie, że zachowania czasu wolnego, że aktywność turystyczna, jako najmniej sformalizowane, mogą być dobrym odzwierciedleniem zachowań i oczekiwań młodego pokolenia. Badania nasze przeprowadzone w latach 1987-88, a później w latach 1988-89 potwierdziły tezę będącą wynikiem wcześniejszych badań (przeprowadzonych na studentach Białegostoku Krakowa i Warszawy w 1984 roku), że turystyka, obok kultury studenckiej, stała się charakterystycznym elementem studenckiego stylu życia, stała się naturalnym przejawem aktywności w czasie wolnym.

Jednym z charakterystycznych elementów aktywności studentów w ubiegłych latach była mnogość społecznych struktur organizacyj-

nych w tym także ogromna różnorodność struktur związanych z turystyką studentów. Podstawową formą organizacyjną turystyki studenckiej był i pozostaje do dziś akademicki klub turystyczny. Czy jednak oferta zorganizowanych wyjazdów dociera do wszystkich studentów? Jakie formy aktywności turystycznej dominują dzisiaj? Na te i szereg innych pytań miały odpowiedzieć reprezentatywne badania ankietowe przeprowadzone na przełomie lat 1988/89 dotyczące aktywności turystycznej studentów w roku akademickim 1987/88. Objęły one 2431 studentów wszystkich typów uczelni w Polsce.

W porównaniu z innymi grupami społecznymi aktywność turystyczna studentów przedstawia się imponująco. Tylko 6 % studentów nie wyjeżdżało poza miejsce zamieszkania, bądź studiów, 31 % studentów deklaroowało przynależność do klubu turystycznego, 20 % prowadzenie imprez turystycznych. Tylko w roku akademickim 87/88 za granicę wyjechało 39 % studentów. Z oferty organizacji studenckich, klubów turystycznych, BPiT "Almatur", Oddziałów Akademickich PTTK korzystało 48 % studentów (w obozach studenckich 27 %). Jednocześnie 32 % respondentów stwierdziło, że nigdy nie korzystało z żadnych usług oferowanych przez środowisko studenckie.

Porównując uzyskane informacje z wcześniejszymi badaniami zaobserwować można kilka charakterystycznych zjawisk. Utrzymuje się wysoka aktywność środowiska studenckiego. Coraz częściej zamyka się jednak ona do wąskiego grona kolegów i znajomych. Spada atrakcyjność form organizacyjnych turystyki studenckiej. Coraz częściej studenci swą aktywność turystyczną realizują poza swoim środowiskiem. Dotyczy to zarówno wyjazdów i działalności klubowej, jak i prowadzenia imprez turystycznych.

Młodzież studencka znacznie częściej od innych uczestniczy w wyjazdach dłuższych (ponad 16 dni) i w wędrowkach wakacyjnych/urlopowych.

Pytani o pragnienia (motywy) związane z wyjazdami, studenci najchętniej wujażdżaliby aby obcować z pięknem, zobaczyć coś ciekawego, oderwać się od codziennych obowiązków, poznać krajobraz, przyrodę, wreszcie aby przeżyć przygodę.

Większość studentów preferuje wyjazdy w gronie rówieśników, 40 % wyjeżdża najczęściej z kolegami spoza studiów, 36 % z kolegami ze studiów, a 30 % z sympatią (suma procentów przekracza 100 gdyż respondenci mogli wyjeżdżać kilka razy w różnym towarzystwie).

Przejdźmy teraz do studenckiej turystyki zagranicznej. O ile w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych wyjazdy zagraniczne stanowiły margines wyjazdów studentów, o tyle już w roku akademickim 1987/88 prawie 40 % studentów wyjechało choć raz za granicę. Przygotowane wcześniej narzędzia badawcze nie obejmowały szczegółowych pytań dotyczących wyjazdów zagranicznych. Dlatego też postanowiono uzupełnić wcześniejsze reprezentatywne badania ankietowe dodatkową ekspertyzą dotyczącą turystyki zagranicznej. Odpowiednie badania ankietowe zrealizowano na przełomie 1988 i 1989 roku w kilku wybranych miastach. Szczegółowe dane dotyczące próby znajdzie czytelnik w raporcie (patrz poz. 15).

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych organizacje obsługujące turystykę akademicką stają się coraz bardziej podobne do zmieniającego się rynku organizatorów turystyki zagranicznej w Polsce. W ofercie biur podróży zaczyna dominować transport, a więc sprzedaż biletów i przejazdy autokarami.

Przeniesienie ciężaru turystyki zagranicznej na wyjazdy indywidualne zaciemnia obraz. Obserwacja rynku nie wystarcza dla analizy struktury i kierunków wyjazdów. Obserwacje muszą zostać uzupełnione badaniami ankietowymi. Badania takie przeprowadził Instytut Turystyki wspólnie z Oddziałem Uniwersyteckim PTTK.

Wśród osób, które na przełomie lat 1989/90 były studentami studiów dziennych tylko niecałe 30 % zadeklarowało, że nigdy nie wyjeżdżało za granicę. Dominują wyjazdy organizowane samodzielnie (ponad 50 % wyjeżdżających uczestniczyło w wyjeździe organizowanym samodzielnie) oraz przez kolegów z kraju (prawie 24 % wyjeżdżających uczestniczyło w takich wyjazdach). Są to w dużej mierze wyjazdy przynajmniej częściowo związane z dorywczą pracą zarobkową. Za granicą, choć przez pewien czas, pracowała jedna trzecia polskich studentów (w grupie wyjeżdżających odsetek kiedykolwiek pracujących za granicą wynosi ponad 48). Jak widać prawie połowa wyjeżdżających studentów miała choć raz okazję podjąć pracę za granicą.

Aby przybliżyć informacje o pracy za granicą warto zwrócić uwagę na fakt, że w czasie studiów podejmowało pracę 75,5 % badanych studentów, a 10 % robiło to regularnie. Ponadto prawie 60 % wyjeżdżających stwierdziło, że w swej karierze uczestniczyło w wyjeździe, który zwrócił im się finansowo.

Jak już wspominaliśmy, turystyka studencka zawsze była stosunkowo dobrze zorganizowana. Świadczył o tym także dość wysoki udział w wyjazdach organizowanych przez studenckie organizacje i biura podróży. Z naszych badań wynika, że sytuacja ulega zmianie. Dziś co piąty student korzystał z wyjazdu organizowanego przez niestudenckie biuro podróży. W środowisku studenckim nadal domi-

nuje BPiT "Alamtur", z zagranicznych usług którego skorzystało prawie 10 % badanych studentów. Z badań wynika, że przy organizacji wyjazdów zagranicznych wzrasta rola innych organizacji działających na uczelni. Reasumując, coraz więcej studentów korzysta z usług oferowanych przez niestudenckich organizatorów wyjazdów zagranicznych. Bieżąca obserwacja pozwala stwierdzić, że studenci coraz częściej zaczynają szukać i korzystać z profesjonalnych organizatorów.

Porównując aktywność turystyczną studentów w roku akademickim 1988/89 (sondaż w grupie 388 osób) z aktywnością w roku akademickim 1987/88 (badania podstawowe na próbie reprezentatywnej) oraz z aktywnością w roku 1983 (badania studentów Białegostoku, Krakowa i Warszawy) można zaobserwować zwiększenie grup najbardziej (wyjeżdżających więcej niż sześć razy) i najmniej (nie wyjeżdżających wogóle poza miejsce zamieszkania) aktywnych turystycznie. Dane nie są w pełni porównywalne z uwagi na niepełną reprezentatywność badań z 1984 roku i sondażu. Jednak duże różnice (powyżej 5 %) połączone z obserwacją środowiska studenckiego upoważniają do formułowania szeregu sądów.

Na niezmiennym poziomie pozostaje uczestnictwo w wyjazdach wakacyjno-urlopowych (co najmniej 7-dniowych), spada natomiast uczestnictwo w wyjazdach krótszych. Nieco więcej osób uczestniczy w wyjazdach wędrownych (niższe koszty bezpośrednie?). Warto odnotować, że systematycznie (także w porównaniu z rokiem 1983) wzrasta ilość sprzętu turystycznego będącego w posiadaniu studentów. Praktycznie wszyscy wyjeżdżający posiadają plecak (89,2 % respondentów) i śpiwór (80,7 %). W porównaniu z latami ubiegłymi wzrosła znacznie grupa osób posiadających plecak (spowodowała to

nie tylko aktywność turystyczna, lecz także moda) oraz namiot (posiada go 45,9 % respondentów). Z badań naszych wynika, że sprzęt od kilku już lat przestał być barierą uprawiania najbardziej masowych form turystyki. Warto także zwrócić uwagę na wysoki procent (39,7) respondentów posiadających narty, a więc sprzęt wymagający już pewnych kwalifikacji.

Jak już wspomnieliśmy, głównym celem sondażu było zdobycie informacji o wyjazdach zagranicznych polskich studentów. Obecnie skupimy się na wyjazdach w roku akademickim 1988/89.

Na wielkość i strukturę wyjazdów zagranicznych ogromny wpływ mają zarówno przepisy kraju wysyłającego i ograniczenia dotyczące przyjazdów turystów z Polski, jak i sytuacja dewizowa (kurs czarnorynkowy, możliwość wymiany pieniędzy). Do końca omawianego roku akademickiego przy wyjazdach zagranicznych do krajów spoza RWPG w Polsce obowiązywała zasada każdorazowego uzyskiwania paszportu na podstawie zaproszenia z kraju docelowego, posiadania konta dewizowego, bądź uczestnictwa w wyjeździe zbiorowym. Był to ostatni rok przed zmianą ustawy paszportowej umożliwiającej nieskrępowane dysponowanie własnym paszportem. Przy wyjazdach do krajów RWPG obowiązywały zróżnicowane ograniczenia. Do NRD i CSRS trzeba było dysponować zaproszeniem, inne kraje stawiały na ogół wymóg posiadania odpowiedniej kwoty pieniędzy. Do krajów zachodnich (poza Szwecją i Austrią) obowiązywały wizy. Łatwość ich uzyskania była jednym z istotnych czynników decydujących o kierunku wyjazdu.

Mimo tych wszystkich barier w roku akademickim 1988/89 za granicę wyjechało 54,6 % respondentów co w porównaniu z okresem poprzednim stanowi wzrost o ponad 15 %.

Zajmijmy się obecnie grupą studentów, którzy choć raz w badanym roku akademickim wyjechali za granicę. A więc nieco częściej wyjeżdżali mężczyźni, dzieci rodziców z wyższym wykształceniem i mieszkańcy dużych miast. Nie są to jednak różnice zbyt wysokie.

Zdecydowanie dominują wyjazdy organizowane samodzielnie (47 % wyjeżdżających) oraz przez kolegów (23 %). W porównaniu z organizacjami działającymi w środowisku studenckim stosunkowo wysoki jest udział studentów w wyjazdach "dorosłych" biur podróży (prawie 17 %). Bardzo wysoki jest procent studentów wyjeżdżających na co najmniej 14 dni (42 % respondentów przy 54 % wyjeżdżających za granicę na wszystkie formy wyjazdów). Warto podkreślić, że dość duża grupa respondentów (18 %) wyjechała na tak długo co najmniej dwukrotnie. Ponad połowa wyjeżdżających studentów spędziła za granicą co najmniej 30 dni.

Wyjazdy krótkie to domena niewielkiej liczby respondentów. Grupa systematycznie wyjeżdżających na kilka dni obejmuje niecałe 5 % respondentów (co najmniej cztery wyjazdy w r.ak. 88/89), czyli 15 % wyjeżdżających za granicę. Wyjazd zagraniczny w wykonaniu studenckim to przede wszystkim wyjazd wakacyjny. Co trzeci wyjeżdżający łączył wyjazd z pracą zarobkową (36 % wyjeżdżających w r. ak. 88/89). A więc w r. ak. 88/89 prawie 20 % studentów pracowało choć przez pewien czas za granicą.

Jak w środowisku studenckim przedstawia się sprawa typowych wyjazdów handlowych? Na dorabianie na wyjeździe (wyjazd się przynajmniej częściowo zwrócił) wskazało 45 % wyjeżdżających. Porównując ten wskaźnik z wyjazdami zarobkowymi można stwierdzić, że przynajmniej częściowo handlowy cel miało niecałe 10 % wyjeżdżających, a systematyczne (minimum 4 razy w roku) wyjazdy handlowe

zrealizowało nie więcej niż 5 % wyjeżdżających za granicę w r. ak. 88/89.

Przejdźmy obecnie do geografii wyjazdów. Najliczniej odwiedzanym przez respondentów krajem była RFN. W r. ak. 88/89, a praktycznie latem 1989 RFN (bez Berlina Zachodniego) odwiedziło ponad 30 % wyjeżdżających. Wielce prawdopodobnym jest, że właśnie w tej grupie znalazła się podstawowa część dorabiających sobie dorywczą pracą.

Kolejną grupę stanowią cztery kraje RWPG. Są to: NRD (23 % wyjeżdżających), Czechosłowacja (21 %), Węgry (17 %) i ZSRR (16 %). W porównaniu z wyjazdami Polaków dziwić może daleka pozycja Bułgarii (6 % wyjeżdżających).

Wyjazdy do pozostałych, liczących się krajów europejskich oscylują od 11 % (Austria) do 7 % (Turcja). Pewnym zaskoczeniem może być brak na tej liście Norwegii (wyjazdy zarobkowe) i Finlandii i w mniejszym stopniu Hiszpanii.

Reasumując, ostatni rok ograniczeń paszportowych był dla środowiska studenckiego rokiem dalszego wyraźnego zwiększenia liczby wyjazdów zagranicznych. Dominowały wyjazdy indywidualnie organizowane, związane bardzo często z pracą zarobkową. Tradycyjnym krajem wyjazdów zarobkowych była RFN. Znacznie mniej osób wyjechało do pracy we Francji, Holandii i Szwecji. Krajem, w którym najczęściej łączono pracę z wypoczynkiem i zwiedzaniem była Grecja. Stosunkowo niską pozycję w wyjazdach studenckich zajęły kraje kojarzące się z plażą, morzem i słońcem (Bułgaria, Rumunia, Jugosławia, i częściowo Włochy). Wyższa pozycja Grecji, jak już wspominaliśmy wynika z dodatkowych możliwości zarobkowych (zbieranie owoców).

WYKAZ ZREALIZOWANYCH RAPORTÓW

Temat V.2.1

1. Marek Piekutowski, Jarosław Dąbrowski, Kadra turystyczna w środowisku młodzieżowym - przywódcy, wychowawcy. Analiza wybranych programów kształcenia kadr społecznych. Raport. Warszawa, 1988.
2. Adam Kulewski, Kadra turystyczna w środowisku młodzieżowym - przywódcy, wychowawcy. Przewodnik - przywódca, wychowawca. Raport. Warszawa, 1988.

Temat V.2.2

3. Zofia Lubowicz, Charakterystyka stymulatorów aktywności turystycznej młodzieży. Raport. Warszawa, 1989.
4. Zofia Lubowicz, Turystyka młodzieży polskiej lat osiemdziesiątych. Społeczne funkcje i uwarunkowania. Warszawa, 1990, wyd. zwarte (w druku).

Temat V.2.3

5. Ewa Korpysz, Wakacje ze szkicownikiem jako forma turystyki alternatywnej. Turystyka i sztuka. Źródła historyczne turystycznych wyjazdów plenerowych. Raport. 1987.
6. Magdalena Swianiewicz, Paweł Swianiewicz, Kościół Katolicki w Polsce jako organizator turystyki młodzieżowej. Nowy organizator starych form, czy alternatywny model? Raport. Warszawa, 1988.
7. Ewa Ziółkowska, Alternatywne formy turystyki młodzieży. Turystyka młodzieży a kultura ludowa. Raport. Warszawa, 1989.
8. Ewa Ziółkowska, Ścieżkami świąt i obrzędów ludowych. Warszawa, 1990, wyd. zwarte (w druku).
9. Krzysztof Łopaciński, Alternatywne formy turystyki młodzieży. Zorganizowane wyjazdy trampingowe. Raport z badań 1988-89. Warszawa, 1989.
10. Krzysztof Łopaciński, Alternatywne formy turystyki młodzieży. Zorganizowane wyjazdy trampingowe w oczach uczestników. Raport uzupełniający z badań 1989-90. Warszawa, 1990.
11. Krzysztof Łopaciński, Podróże trampingowe. Warszawa, 1990, wyd. zwarte.

Temat 2.4.

12. Bożena Radkowska, Analiza zachowań turystycznych. Raport z badań nad studentami polskimi. Warszawa, 1989.
13. Bożena Radkowska, Zachowania turystyczne młodzieży. Raport końcowy. Warszawa, 1990.

Temat 2.5.

14. Krzysztof Łopaciński, Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej w r.ak.1987/88. Raport z badań ankietowych. Warszawa 1989.
15. Krzysztof Łopaciński, Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej. Turystyka zagraniczna studentów w r.ak.1988/89. Raport z badań ankietowych. Warszawa, 1990.
16. Krzysztof Łopaciński, Turystyka studencka lat osiemdziesiątych. Warszawa, 1990, wyd. zwarte (w przygotowaniu).

Temat V.1.

17. Marian Balcerak, Zdzisław Chromiński, Kultura fizyczna a aktywność społeczna młodzieży, Raport końcowy. Warszawa, 1990.

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prof.
Niekurko-Baczkowskich